

Szemelvények a munkásbiztosítás köréből.

Írta: SIGMOND ANDOR.

A modern kor jogalkotásának legjellegzetesebb kifejezői gyanánt tekinthetők a munkásbiztosítási törvények. A »laisser faire« elvének e téren való alkalmazásáról szó sem lehet. A legújabb kor gazdasági fejlődésének természete ezt meg nem engedi. Követelőleg lépett fel a jogszabályozás iránti kíváncsóság, ahol a capitalisticus alapokon nyugvó gazdasági fejlődés vagy nem tudta, vagy nem akarta a kérdést megfelelően rendezni.

Tudvalevőleg Magyarország sem zárkózott el a kor kíváncsóságának meghallgatása elől. Elegendő az 1900. évi XVI. és az 1907. évi XIX. t.-cz. idézése. Ezek a hajlandóságról bárkit kétségtelenül meggyőznek. Mindkettő modern elveken felépített törvény. Mindkettő aránylag elég új keletű jogszabály és mégis amíg egyrészt messze tartunk attól, hogy a munkásbiztosítás egész mezején a kíváncsóságok kielégített voltáról beszélhetnénk, addig másrészt ott is, ahol a biztosítást legújabb törvényeink meg is valósították, mind hangsúlyosabbá lesz a módosítást kívánó panasz.

Az elsőt illetőleg a kíváncsóság méltányos, de kevésbé jogosult, míg ellenben a másodikon inkább az ellenkezőt mondhatjuk, jogosult a panasz, de nem méltányos. Ha végigtekintünk a cultur-államok munkásbiztosítási jogalkotásain, azt látjuk, hogy fejlődési folyamat közepette állunk. Nemcsak hogy a kimerítő szabályozás példáját nem leljük meg, hanem még maga a feladatkör sem minősíthető teljesen kijegecsesedettnek. Érezzük a biztosításkiterjesztés szükségességét, többé-kevésbé tisztán előttünk állanak a biztosítási ágak, ahol a munkásbiztosítás megvalósítást igényel, de több helyt

nem ismerjük a pontos körvonalakat. Ezt illetőleg annál kedvezőbb a helyzet, mentől fejlettebb a gazdasági élet. Annál könnyebben ismerhetjük fel a szabályozás szükségességét a támasztott, illetőleg támasztható igényekkel szemben vizsgálva azok jogos és méltányos voltát s továbbá annál határozottabban körvonalozhatjuk a feladatkört, ami az illető munkásbiztosítási ág megvalósítása körül a jogszabályozásra vár. Ennek bekövetkezése előtt beszélhetünk méltányosságról, de a szabályozás iránti kíváncsi nem lesz jogosultnak minősíthető, mivel a törvényhozástól sem a sötétbe való ugrás, sem pedig egy a körülmények ismeretlenségéből folyó netaláni érdeksérelemre vezető jogszabályozás eszközzése észszerűen nem kívánható.

Egészen más természetűek a már meglévő jogszabályokkal szemben emelt panaszok, feltéve, ha egyébiránt indokoltak. Ezek jogosak, de viszont kevésbé méltányosak, mivel egyrészt rohamos fejlődést mutató jelenséggel állunk szemben, ahol a minden igényt teljesen és méltányosan kielégítő szabályozás szinte kivihetetlen, másrészt pedig a támasztott igények sokasága akadályozván az államot a teljes mérvű kielégítésben, méltánytalan a nagy anyagi terhet jelentő állami hozzájárulás egyszerre való teljesítésének kívánása, annál inkább, mivel tudvalevőleg a szóbanforgó állami feladaton kívül még igen sok a kényszerült szűkös kielégítés folytán csupán tengődik.

Tekintettel az elmondottakra, célszerűnek véljük egy-két szemelvényt kiragadni a legújabb keletű munkásbiztosítási törvényhozás köréből, azt párhuzamba állítva hazai jogunkkal.

Czélunknak legmegfelelőbbnek látszanak az 1912. évi július hó 15-én életbeléptetett 1911. évi december hó 16-iki angol munkásbiztosítási törvénynek egyrészt a betegség eseteire szóló, másrészt pedig a munkanélküliségre vonatkozó rendelkezései. Ezen minden ízében modern törvényben két jellegzetes biztosítási ág legújabb keletű jogszabályozásával találkozunk és pedig — amit hangsúlyozni kívánunk — egy olyan cultur-állam részéről, amelynek gazdasági fejlettsége, ha talán nem is páratlanul, de mindenesetre első helyen áll.

Az idézett törvény alapelve önként érthetőleg nem lehet más, mint hazai munkásbiztosítási törvényeink elvi kiindulási

pontja, t. i., hogy a munkásbiztosítás kérdésének megoldása állami feladatnak tekintendő. Ez általában «kiviláglik az idevonatkozó összes modern, pl. német stb. jogszabályozás szelleméből, de minden kétséget kizárólag különösen ott, ahol az állam saját vállaira rakva a terhet, közvetlenül segítőleg, illetve intézőleg lép közbe.

A kérdés ezen ágával ezúttal nem is óhajtunk foglalkozni, hanem hatoljunk azonnal a részletekbe, mert hiszen a kiindulási pont alapja megegyező lévén, az eltérések csupán a részletek terén mutatkozhatnak.

Első pillanatra szembeötlik a két egymástól lényegesen különböző és eredményében egymáshoz mégis olyan közel eső biztosítási ág, amelynek szabályozásával a szóban forgó angol törvényben találkozunk. A betegség esetére szóló biztosítás a mai gyorsan haladó korban egy aránylag régen kitaposott ösvény, míg ellenben a munkanélküliség esetére szóló kötelező biztosítás a tételes jog szempontjából egészen új csapás. Az elsőt érintő szabályozás kisebb-nagyobb eltérésekkel a culturnemzetek törvénykönyveiben úgyszólván kivétel nélkül fellelhető, míg ellenben a második ág jogtételait elsőnek az angol nemzet igtatta be törvénykönyvébe. Vagyis egy olyan törvény fekszik előttünk, amelynek egyik része a már széles körben, illetőleg nálunk is legújabban az 1907. évi XIX. t.-cz.-ben szabályozott jogviszony legújabb keletű jogszabályozását mutatja, amíg viszont a másik része egy eddigelé csak társadalomgazdaságtani szempontból sűrűn megvitatott és egyben a gyakorlati életben mind észrevehetőbben jelentkező jelenséget vont a jogszabályozás körébe, ezzel a kötelező munkásbiztosítás terén egy újabb jogviszonyt létesítvén. Ezért tartjuk czélszerűnek éppen az idézett törvény vizsgálatát, mivel két dologról alkalmas meggyőzni. Egyfelől a párhuzamvonás révén arról, hogy vajjon ami törvényünk mennyiben tér el a legmodernebb s egyben a liberalismus terén is vezető nemzet megfelelő törvényhozásától, másrészt pedig afelől is, hogy mennyiben jogosultak, illetve jogosulatlanok a munkásbiztosítás kiterjesztése, t. i. új biztosítási ágak létesítése iránti kívánalmak, látva az elsők között helyet foglaló culturnemzet példáját, mely az összes nemzetek között mint egyedül álló alig pár hónapja léptetett életbe egy új biztosítási ágat.

Az angol törvényben a betegség esetére szóló biztosítás kiindulási pontja a kötelező biztosítás mindazokra nézve, akik bizonyos foglalkozást űzve, a meghatározott jövedelemnél kevesebbel rendelkeznek. A kötelező biztosítás mellett azonban meg van engedve az önkéntes biztosítás is és végre bizonyos feltételek fennforgása mellett a külföldiekkel szemben is alkalmazást nyernek a törvény rendelkezései.

Tudvalevőleg ami jogszabályaink is ezen általános elveken épültek fel. Ebben tehát megegyezünk, nézzük azonban az eltéréseket.

Az angol törvény általában kiterjeszti a kötelező biztosítást mindazon 16 éves munka- vagy szolgálati viszonyban álló személyekre, akik az általános szabály alól az alábbiak szerint kivéve nincsenek. Ilyen kivételek állanak fenn azokkal szemben, akik 65 éves koruk után kezdik űzni a biztosítási kötelezettség alá eső foglalkozást; akiknek kézimunkán kívüli évi keresménye 160 £-ot meghalad; akik legalább 26 £ évi nyugellátásban részesülnek, vagy legalább is ilyen összegű személyi közreműködésüket nem igénylő jövedelemmel rendelkeznek; akiknek életszükséglete rendszerint és főleg mások által fedeztetik; akik a hadsereg vagy hadi tengerészet kötelékébe tartoznak, akik közszolgálatban, vagy ezzel a biztosítás szempontjából egyenlő megítélés alá eső társulat — pl. vasútvállalat — szolgálatában állanak s a törvény kívánta biztosítás részükre az alkalmazó által biztosítva van; a jutalékban vagy üzleti nyereségben részesedő ügynökök; a néptanítók; a bér nélkül alkalmazottak, ha a mezőgazdaság körében fejtenek ki tevékenységet vagy a munkaadó által eltartott gyermekek; az alkalmi munkások, ha nem a munkaadó üzemében nyernek alkalmazást; akiknek a munka- vagy szolgálati viszonyból eredő jövedelmük csupán mellékkereset gyanánt tekinthető; a biztosított otthonmunkát végző neje, ha életfentartását illetőleg nincsen saját keresményére utalva; a halászhajók hasznában részesülő legénység és végre a házastársnál munkában állók.

Ezzel szemben a mi idevonatkozó jogszabályaink szerint – ezúttal csupán az 1907. évi XIX. t.-cz.-re lévén figyelemmel, – a munkásbiztosítás kötelezettsége, eltekintve a mélyebb részletezéstől, általában kiterjed a nemre és korra való tekintet

nélkül mindazokra, akiknek keresménye évi 2.400, illetve napi 8 koronánál nem nagyobb, ha akár az 1884. évi XVII. t.-cz. rendelkezése alá eső vagy az ipartörvény alá nem tartozó, de ipari-, illetve vállalkozásszerűleg üzött kereseti foglalkozás körébe eső munkáknál, bányá-, kohó-, stb. üzemeknél, telepeknél vagy munkáknál, út-, híd-, stb. építkezéseknél, gyúlékony, mérges, vagy robbanó anyagok előállításánál és feldolgozásánál, vegyészeti, stb. laboratóriumokban, vágóhidaknál vagy jégművekben, vasúti, illetőleg hajózási üzemnél és ezekkel kapcsolatos vagy hasonló megítélés alá eső munkálatoknál (rév, komp, fuvarozás, stb.), általában az östermeléssel összefüggő mellék-iparágakban, közintézeteknél, illetőleg a köztvállalatoknál vagy hivatalokban, – ide nem értve a katonai intézetekben és üzlettepeken alkalmazott katonákat, továbbá a törvény 10. szakaszában felsorolt köztvállalatok, illetve hivatalok alkalmazottait, – a nyilvános tanintézetek műhelyeiben, és végre az egyleteknél, társulatoknál, ipartestületeknél és az 1907. évi XIX. t.-cz. szerint alakult biztosító pénztáraknál akár állandóan, akár ideiglenesen, kisegítőképpen vagy átmenetileg vannak alkalmazva. Nem terjed ki a törvény a tengeri hajózásnál és halászatnál alkalmazottakra, de viszont biztosítási kötelezettség alá esőknek minősítendők az inasok, gyakornokok s általában mindazok, akik be nem fejezett kiképzésük miatt fizetést vagy bért egyáltalán nem, vagy a szokásosnál csekélyebbet kapnak, továbbá az otthonmunkások.

Összevetve az elmondottakat azonnal szembeötlik egy elvi különbség. Amíg ugyanis az angol törvény korhatárhoz köti a biztosítási kötelezettséget, addig a mi törvényünk csupán a foglalkozás természetét veszi figyelembe tekintet nélkül a korra. -Nézetünk szerint a mi törvényünk álláspontja megfelelőbb úgy elvi mint gyakorlati szempontból.

Elvileg azért, mivel elvi ellentmondás nélkül csupán a biztosítási kötelezettség alá eső munkában való tényleges közreműködés jöhet tekintetbe. Már pedig ha bizonyos koron aluliakat – kivéve a foglalkoztatástól való eltiltás esetét –, de kiváltképpen bizonyos koron felülieket, ha ezzel nem esik föltétlenül össze az aggkori ellátás kezdőpontja, helyesebben

időhatára ¹⁾, kizárunk a kötelező biztosítás köréből, akkor úgy le- mint felfelémőleg ellentmondásba jutunk a kiindulás alapelveivel, t. i. hogy a biztosítási kötelezettség fenforgásának egyéni megítélésénél a foglalkozási kör és jövedelemhatár a döntő szempont.

Gyakorlatilag azért kifogásolhatjuk az angol törvénynek a korhatárra vonatkozó rendelkezéseit, mivel a fiatalkorúakkal szemben nem alaptalan az aggodalom, hogy e rendelkezés a 16 éven alóliak alkalmazására emelőleg fog hatni, ami sem közegészségügyi, sem pedig más szempontból nem kívánatos, míg ellenben a 65 éven felüli munkások egy része adott esetben eleshetik a segélyezéstől.

További nevezetes eltérés mutatkozik abban – eltekintve a szerkezeti eltéréstől, ami elvégre is lényegtelen, hogy amíg az angol törvény általános szabályból kiindulólág az ez alóli kivételeket állapítja meg, addig a mi törvényünk a biztosítási kötelezettséget maguk után vonó foglalkozásokat sorolja fel

Önként érthetőleg mindkét úton egy eredményre juthatunk, s ezt illetőleg csupán az egyik vagy a másik mód célszerűbb voltáról lehet szó, ami ha ugyanegyet czélozunk, elvi ellentétre nem vezethet. A jelen esetben azonban elvi ellentét van, mivel az angol törvény az összes munka- vagy szolgálati viszonyban állókat, mint az általános szabály alá esőket a biztosítás kötelezettsége alá helyezi, tehát egységesíti a kötelező biztosítás kiindulási pontját, ezen általános elven nyugvó szabály alól engedvén bizonyos kivételeket. A mi törvényünk ellenben a biztosítási kötelezettséget maguk után vonó foglalkozási ágakat nem elvi alapon, hanem csakis, az egyébiránt eléggé kimerítő, mindazonáltal a netaláni kételyek lehetőségét ki nem záró felsorolás révén egységesíti.

Magunk részéről az angol törvény álláspontját helyesebbnek tartjuk. Ezzel távolról sem akarunk elítélőleg czélozni a tudvalevőleg hazai jogunkban is helyet foglaló oly értelmű megosztó álláspontra, midőn a fő gazdasági ágak munkásbiztosítási joga, tekintettel az eltérő viszonyokra külön-külön szabályozás alá vétetik, hanem csupán azon nézetünknek óhaj-

¹⁾ Kivételnek a biztosítás kötelezettsége alól a biztosítási kötelezettség alá eső foglalkozást 65. életévükön túl üzni kezdők, míg viszont a brit állampolgárt megillető agkori ellátás a betöltött 70. életévvel veszi kezdetét.

tunk kifejezést adni, hogy egy és ugyanazon gazdasági ágon belül nem tartjuk azt megfelelőnek. Álláspontunk igazolására csupán a következő érvet hozzuk fel. A felsorolást nem tartjuk megfelelőnek, mert feltéve azt hogy az a törvény alkotásakor tökéletes is volna, a haladó kor rövid időn belül újabb és újabb gazdasági viszonyokat, illetőleg foglalkozásokat teremt. Ha ezek az általános szabály alóli kivételek között nem szerepelnek, újabb jogszabályozás szüksége nélkül az azokkal rokon viszonyok elbírálása alá fognak jutni, s ezzel eleje vétetik az elvi ellentét felmerülésének, míg ellenben a felsorolás természete szigorú értelmezést kívánván, egyrészt alig lesznek kikerülhetők az időnként mutatkozó ellentétek, másrészt pedig a törvény minduntalan módosítást igényel, csak ez úton lévén a természetesen felmerülő, a gyakorlatban azonban nagyon is kirívó visszás állapot kiküszöbölhető.

További figyelmet érdemlő eltérés van a jövedelemhatár tekintetéből, amott magasabb (160 £) emitt alacsonyabb (2.400 korona, illetőleg 8 korona napi keresmény). Ennek daczára ebből nem vonható következtetés egyik avagy a másik törvény szabadelvűbb gondolkozására, mivel a határmegállapításnál csupán a »standard of life« lehet irányadó. Ellenben igenis kiemelendő az angol törvénynek a nyugellátásra (legalább 26 £), illetőleg a megfelelő összegű személyi keresménynek nem tekinthető jövedelemre vonatkozó rendelkezése. Az ezzel rendelkezők kivételnek a kötelező biztosítás alól azon helyes indokból kifolyólag, hogy a létfenntartás eszközei a keresetkép telenség esetére más alapon már amúgy is biztosítva lévén, a munkásbiztosítás szükségességének indító oka adott esetben fenn nem forog.

A mi törvényünk ilyen általános kivételt nem állapít meg (1. különösen a törvény 10-11. §-ai), de viszont általában kedvezőbb helyzetbe juttatja az azon kategóriába tartozókat, akiknél ugyan csupán adott esetben lesz indokolt a biztosítás, de éppen a rendszerint csekélyebb mérvű előrelátás teszi rájuk nézve indokolttá a kényszerbiztosítást. Az angol törvény különböző csoportokba sorolva, mindazonáltal fentiek alapján hasonló megítélés alá esőkkel szemben kivételt állapít meg, mint pl. az alkalmi munkások, a biztosítási kötelezettség alá eső foglalkozást mellékkereset gyanánt űzők, az otthonmunkás neje,

stb. Gyakorlati szempontból nem ítélni el az angol törvény álláspontját, mivel a kivételek fenti felsorolásából kitetszőleg a biztosítási kényszer alól kivettek kellő előrelátás mellett rendszerint nem fognak a segélyreutaltság helyzetébe jutni. Az elvi következetességet azonban még ez esetben is érintve látjuk, t. i. ha a kényszerbiztosítás alapjául a foglalkozás minőségét állítjuk oda. Vezette légyen a mi törvényhozásunkat bármilyen indok, midőn szóban forgó elemeket a kényszerbiztosítás alá vonta, ezzel nézetünk szerint nem csekély mértékben szolgálta az elvi következetesség ügyét, amit törvényünk előnyére irandónak tartunk.

Nem akarván e pontnál igen sokáig időzni, csupán még egy megjegyzésre szorítok. A kötelező biztosítás megszorításából eredő következetlenségek az önkéntes biztosítás megengedése, illetőleg széles kiterjesztése által gyakorlatilag önként érhetőleg ellensúlyozhatók, de ilyen módon az elvi hiányt kiküszöbölhetőnek nem tartjuk, nem is említve azt a napi életben feltétlenül beálló esetet, hogy az önkéntes biztosítási joggal a jogosítottak mindannyian bizonyára nem fognak élni s ennek folytán nem csak az elv, de a gyakorlat is kisebb-nagyobb mértékben szenvedni fog.

Az önkéntes biztosítást úgy az angol mint a mi törvényünk megengedi. Előbbi szerint az önkéntes biztosításra jogosítottak azok, akik legalább már 5 éve kötelezően biztosítva voltak, továbbá azon 160 £ évi jövedelemnél kevesebbél bírók, akik munka- vagy szolgálati viszonyban nem állnak, ha életfentartásuk alapját túlnyomólag szakmunkájuk keresménye képezi.¹⁾ A mi törvényünk ebben is a taxatív felsorolás alapjára helyezkedik.²⁾ Mellőzve itt is a hosszadalmas felsorolást és azon eltérés kiemelését, amely a betegség és baleset esetére szóló biztosítás körül mutatkozik, mindössze felakarjuk említeni, hogy a mi törvényünk szerint az önkéntes biztosításra jogosultak a törvény 10. szakasza által a kötelező biztosítás alól kivett hivatalnokok, illetve alkalmazottak közül azok, akiknek évi fizetése lakbérrel együtt 1000 koronát, vagy napibérük 4 koronát meg nem halad, vagy pl. a házi cselé-

¹⁾ Általában ide tartoznak a kisipart űzők.

²⁾ V. ö. a tv. 7-8. §§.

dek, a háziiparral foglalkozók, a segédszemélyzet nélkül dolgozó iparosok stb.

Az adott rövid szembeállítás kitünteti az ellentétet. Az angol törvény, mint láttuk, a munka- vagy szolgálati viszonyból, mint a kötelező biztosítás alapjából indulva ki, az általános szabály alól tesz kivételeket. De viszont nem a kötelező biztosítás alól kivettekkel jogosítja fel az önkéntes biztosításra, hanem olyanokat, akiknek körülményei ezt indokoltá teszik ugyan, mindazonáltal az általános szabály alá nem vonhatók, mivel vagy már megszűnt reájok nézve a biztosítási kötelezettséget megállapító viszony, vagy pedig az velük szemben egyáltalában nem is forgott fenn. Nézetünk szerint ez az álláspont teljesen következetes, mivel a kivételek túlnyomó indoka, mint láttuk, a segélyre utaltság hiányában rejlik. Ellenben a következetesség sérelme nélkül kiterjeszhetőnek tartjuk az önkéntes biztosítást mindazokra, akikre nézve azt éppen a segélyre utaltság indokoltá teszi, a kötelező biztosítás azonban a kiindulási elvre való tekintettel nem volt reájok kiterjeszhető. Más szóval az angol törvény idevonatkozó rendelkezéseinek nagy előnyét abban látjuk, hogy azok egy egységes alapelven nyugodván, kétséget kizáróan világosak s úgy a szabály alóli kivételek – eltekintve a már tett észrevételektől – mint pedig az önkéntes biztosításra vonatkozó rendelkezések az alapelvet összhangzatosan kiegészítik.

Ami törvényünknel már egymagában a kiindulási alapelv kidomborítás hiánya fölöttébb megnehezítette az összhangzatos felépítést. De kiváltképpen kitűnik ez ott, ahol az önkéntes és kényszer biztosítás elvi alapja megegyezik, t. i. ahol a foglalkozás kapcsolatba hozva a jövedelemmel a biztosítást egyaránt indokoltá teszik, pl. a közönséges napszámosoknál vagy a műhelyekkel bíró nyilvános tanintézetek tanulóinál. Ellenben már más a helyzet pld. a háziiparral foglalkozóknál, vagy a segédszemélyzet nélkül dolgozó iparosoknál, ahol az alkalmazotti viszony fenn nem forog. Ezekre nézve teljesen indokolt a biztosítási jog kiterjesztése, ha abban a törvény a biztosítandóra nézve előnyt lát. Nem állván alkalmazotti viszonyban, – t. i. ha ez a kényszer biztosítás kiindulási pontja – az ezen kívül állók csupán önkéntes biztosítási joggal lesznek felruházhatók. De viszont, hogy egyezik

ezzel össze a fentebb említetteknek a kényszer biztosításból való kirekesztése? Vagy jótéteménynek tekinti a törvény, a munkásbiztosítást, vagy nem. Ha állami gyámkodási úton akarja azt érvényesíteni, akkor az önkéntes biztosítási joggal csak olyanok lesznek felruházhatók, akik elvi alapon nem vonhatók a kényszerbiztosítás alá, önként érthetőleg mindenütt feltételezve azt, hogy úgy a foglalkozás, mint pedig a keresmény a biztosítást bármelyik csoportba tartozókkal szemben indokoltá teszik. Ebből önként folyik, hogy azoknak, akik a törvény szelleméből folyó tutelát igénylik, de viszont a biztosításból elvi okból ki nem zárhatók, mivel hasonló munkaviszonyban állanak s keresményük a megállapított maximumon alól marad, nem az önkéntes biztosítási jog adandó meg, hanem ők is a kényszerbiztosítás alá vonandók. Ha az inast, gyakornokot stb., mint kiképzés alatt állót, mindazonáltal azonban szakmunkát végzőt, a törvény a kényszerbiztosítás alá vonja, akkor a tanintézet műhelyében hasonló munkát végző tanuló hasonló "megítélés alá kellene hogy essék.

Ismét egészen más természetű a mi törvényünkben az önkéntes biztosítási jog kiterjesztése, a szolgálati viszony bizonyos nemében állókra nézve. Törvényünk, eltérőleg az angol törvénytől, nem indulván ki egy általános alapelvből, nem tehet eléggé éles megkülönböztetést a munka- és szolgálati viszony között. A határjövödelmen alóli szolgálati viszonyt általában nem teszi a biztosítási kötelezettség alapjává, hanem csupán a taxatív felsorolt foglalkozási körön belülit, ez alól kivéve bizonyos vállalatok, hivatalok és közintézetek alkalmazottait. Ezért kellett pl. a házi cselédeket az önkéntes biztosítás alá vonni. Ugyancsak az önkéntes biztosítási joggal felruházottak közé soroltattak a biztosítási kényszer alól kivett vállalatok, hivatalok és közintézetek azon alkalmazottai, a kiknek évi fizetése lakkbérrel együtt 1000 koronát, vagy napi bérük 4 koronát meg nem halad. Ez esetben ismét elvi és gyakorlati következetlenség esetét látjuk fen forogni. Ezekkel szemben; vagy szükségesnek tartja a törvény a biztosítást, vagy nem. Ha biztosítási kötelezettséget maga után vonó foglalkozási ágban vannak alkalmazva s tekintet nélkül az alkalmazóra szükségesnek mutatkozik a biztosítás, akkor nem önkéntes biztosítási joggal ruházandók fel, hanem a kényszer-

biztosítás alá lettek volna vonandók. Ha viszont szolgálati, illetve alkalmazotti viszonyuk, tekintettel az alkalmazóra s az általa adott esetben nyújtandó segélyekre a kényszerrel indokoltá nem teszi, akkor az önkéntes biztosítási jog megadását sem helyeselhetjük, mivel ez által az állam segélye onnan vonatik el, ahol arra nagyobb szükség van s oda fordíttatik, ahol azt a törvény szelleme nem kívánja meg. Nézetünk szerint a csupán szemelvényyszerűen kiragadott kérdéses esetekben mutatkozó hiányosságok elsősorban az általános alapelvei hiányára vezetendők vissza s ismételtelen hangsúlyozzuk, hogy ezen téren nagy fölényt tulajdonítunk az angol törvénynek úgy elvi, mint szerkezeti szempontból. Hagyjuk ugyanis figyelmen kívül az elvi hiányokat, amiben minden felsoroláson alapuló törvény kisebb-nagyobb mértékben bizonyára szenved, hanem tisztán törvényszerkezeti szempontból vizsgáljuk a kérdést. Nem sokkal egyszerűbb-e, mint az angol törvény teszi, egy kifejezett általános elvből kiindulólá, a kivételeket, mint felsorolás révén az irányadó elvet megállapítani? A felelet a jelen esetben alig lehet kétséges. A netaláni ellenvetéseket pedig erőtléníteni alkalmas már egymagában, az átnézhetőség érve. Ami törvényünk, sajnos, ezzel az előnnyel nem bír, már pedig ha arra gondolunk, hogy a munkásbiztosítási törvény a társadalom milyen széles s egyben természetszerűleg általában csekélyebb műveltséggel bíró rétegeit hivatott érinteni, véleményünk szerint ez az egy érv is elegendő súlyú az átnézetet nehezítő felsorolási rendszeren alapuló szerkezet elvetésére.

A »külföldiek« biztosításánál az angol törvény álláspontja a következő: Az előfeltételek fenforgása esetében a külföldiek is a kényszerbiztosítás alá esnek mindazonáltal azzal a különbséggel, hogy ezekért az állami hozzájárulás rendszerint nem fizettetik. Kivétettek az általános szabály alól azon külföldiek, akik a törvényjavaslat benyújtása előtt (1911. évi május 4.) legalább öt éve állandóan Nagybrittániában, illetve Írlandban tartózkodtak, vagy ha azon állammal, amelynek kötelékébe tartoznak, ezt illetőleg külön egyesség kötötték.

A mi törvényünk szerint a belföldi üzemekben alkalmazott külföldiek a betegség esetére való biztosítás tekintetében minden esetben, a balesetbiztosítás tekintetében pedig csak

akkor esnek egyenlő elbánás alá a magyar honosokkal, ha az illető állammal szemben a viszonyosság esete fennáll. Kivételes eljárás nyerhet alkalmazást oly államok alattvalóival szemben, melyekben a balesetbiztosítás nincs törvényileg rendezve. Ilyen esetben a kereskedelemügyi miniszter a biztosítási kötelezettséget a viszonyosságra való tekintet nélkül is elrendelheti.

A két törvény álláspontja főbb vonásokban az elmondottakból kitetszőleg megegyezik, amennyiben a kiindulás mindkettőnél a kényszerbiztosítás, önként érthetőleg összehangatosan a belföldiekkel szemben megállapított kényszerbiztosítási rendelkezésekkel. Az általános szabály alóli kivétel terén mutatkozik ugyan eltérés, ennek oka azonban, miként alább látni fogjuk, főleg a hozzájárulás, illetőleg a segélyezés körüli elvi eltérésekben keresendő, azok kifolyása gyanánt jelentkező. Ismétlések kikerülése végett tehát czélszerűnek látszik áttérni a járulék-teherviselés kérdésének vizsgálatára, mivel az ezen körből veendő szemelvények alkalmasak lesznek az említett eltérésekre is jellemző világosságot vetni.

Vizsgáljuk tehát első sorban a »teher-viselés« kérdését.

Az angol törvény értelmében a biztosítás költségeit, ide értve úgy a segélyezést mint az igazgatást, meghatározott arányban a biztosítottak, a munkaadók és az állam viselik. A mi törvényünk értelmében ugyancsak e három tényező vállaira nehezedik a teher, mindazonáltal azzal a lényeges eltéréssel, hogy a míg előbbinél a segélyezés terheit is részben az állam viseli, addig utóbbinál általában az állami ellenőrzés és felügyelet költségei hárulnak az államra.

Az angol törvény idevonatkozó rendelkezései az első pillanatra kissé szövevényesnek látszanak. Ugyanis a teherviselési arány nem változatlan, hanem a biztosított nemére, illetőleg korára, napi keresményének átlagára, az állam egyes részeire s végre a biztosított honosságára való tekintettel különböző. Messze vezetne az összes részletek felsorolása s azért ez esetben is csupán jellemző szemelvények bemutatására fogunk szorítkozni. Így többek között Nagybritanniában 2-2½ s. átlag napibér esetében a biztosított férfi heti járuléka 9 d., a nőé pedig 8 d-t tesz ki. Ebből a biztosított férfi után 3 d. esik a biztosítottra, 4 d. a munkaadóra s végre

ezenkívül 2 d. az állami hozzájárulásra; a biztosított nőnél 3 -3 d. a biztosítottra, illetőleg a munkaadóra és 2 d. az államra. Ellenben már Írlandban a biztosított és munkaadó egyesített hetijáruléka $5\frac{1}{2}$, illetőleg $4\frac{1}{2}$ d. s miután az állami hozzájárulás átlaga gyanánt jelen esetben a biztosított férfi után az összesített járulék $\frac{2}{9}$ része, a nőnél pedig $\frac{1}{4}$ -t-e számítandó az állami hozzájárulás összege, hacsak más különleges körülmények közre nem játszanak, e szerint fog módosulni. Viszont egészen más a hozzájárulási arány, ha például az átlag napibér $1\frac{1}{2}$; s-et meg nem halad. Ez esetben a biztosított járulékot egyáltalában nem fizet, ellenben magasabb lesz az állami hozzájárulás. Szóban forgó esetben a biztosított férfi után 6 d. a munkaadó és 3 d. az állam részéről, a biztosított nő után pedig 5 d. a munkaadó és 3 d. az állam részéről. Még egy példát felvéve, azt látjuk, hogy $2\frac{1}{3}$ s-et meghaladó átlag napibérnél a biztosított férfi után 4 d. a biztosított által fizetendő hetijárulék, 3 d. a munkaadó által fizetendő járulék és végre 2 d. az állami hozzájárulás.

Ha összevetjük a felhozott három példát ezekből kiteszik a hozzájárulási aránymegoszlás jellegzetes vonása. Nevezetesen a nők után fizetendő járulék dacára a megegyező átlag napibérnek csekélyebb, mint a biztosított férfi után fizetendő járulék. A legalsó átlag napibérosztálynál ($1\frac{1}{2}$ s. alól) a biztosított járulékot egyáltalában nem fizet, viszont a napibér átlagemelkedése arányában a biztosított hozzájárulási aránya is fokozatosan emelkedik. Fordított a helyzet a munkaadó járuléka és az állami hozzájárulás szempontjából. Mindkettő a legmagasabb a legalacsonyabb átlagnapibérosztálynál s ennek emelkedésével folyton csökken és pedig a munkaadó járuléka, amint láttuk nemcsak az egyenlő arányig, hanem ez alá is sülyedhet, vagyis a biztosított járuléka meghaladhatja a munkaadó járulékát. Az állami hozzájárulás szintén fenti utat követi, mindazonáltal azzal a módosítással, hogy a csökkenés aránya nem olyan gyors, mint a munkaadó járulékánál.

Némileg módosul a helyzet az önkéntes biztosítás esetében és a külföldieket illetőleg is. Előbbiek, ha még nem haladták meg 45. életévüket, ugyanolyan megítélés alá esnek, mint a kötelezően biztosítottak. A többi önkéntes biztosítottnál

már a különleges szabályok nyernek alkalmazást, a hozzájárulási arány a biztosítandónak életkora szerint módosulván. Az összes önkéntes biztosítottak, ha britt állampolgárok, igényt tarthatnak az állami hozzájárulásra.

Már a nem honos biztosítottakkal szemben az államot a hozzájárulási kötelezettség általában nem terheli, kivéve a törvényjavaslat benyújtását megelőző öt évi ott tartózkodás és az illető állammal kötött idevonatkozó szerződés esetét.

Még csupán annyit kívánunk kiemelni, hogy az állam az említett hozzájáruláson kívül külön is hozzájárul a gyógyintézeti kezelés költségeihez s továbbá adott esetben a gyógyítási költségek viseléséhez is. Első esetben a hozzájárulás minden biztosított után évente 1 d., ami hozzácsatolandó a biztosított, illetőleg munkaadó együttes járulékából évente és fejenként említett célra fordítandó $1\frac{1}{4}$ d-hoz. Utóbbi esetben, ha a gyógyköltségek a megállapított maximumot meghaladják, úgy ezen felmerült költségtöbblet felét ugyancsak az állam fogja viselni.

A mi törvényünk, miként láttuk, az állami hozzájárulást a szorosabb értelemben vett segélyezési körben nem állapította meg, hanem a biztosítási teher viselését a biztosítottra, illetőleg a munkaadóra hárította. Eltérő rendelkezések nyernek alkalmazást a betegség esetére való, illetőleg a baleseti biztosításnál. Utóbbit figyelmen kívül hagyva, előbbinél a következő főbb elvek nyilatkoznak meg a biztosítási teherviselés arányára és a járulékok magasságára nézve, tekintettel a biztosítás kényszerű vagy önkéntes jellegére, a biztosított keresményére és végre – mellőzve a többi szempont kiemelését – a biztosított honosságára nézve

A biztosításra kötelezett alkalmazottak után általában a járulék felerészben a biztosítottat, felerészben pedig a munkaadót terheli. Az önkéntes biztosításnál a munkaadó semmivel sem tartozik hozzájárulni, hanem a járulék egész összege a biztosítottat terheli, mindazonáltal azzal a különbséggel, hogy amennyiben a biztosításra való bejelentést a munkaadó eszközölte, a díjak fizetéseért éppúgy mint a kényszer biztosításnál, ő lesz felelős, fenmaradván a törvényben illetőleg szerződésileg biztosított levonási joga.

Belföldi üzemnek állandóan külföldön foglalkoztatott ma-

gyár honosságú alkalmazottai a magyar törvény értelmében kötelezettek a biztosításra, hacsak nincsenek az illető állam törvényei szerint biztosítva. Viszont a belföldi üzemekben alkalmazott külföldi honosok a betegség esetére szóló biztosítás szempontjából minden esetben, a balesetbiztosítás tekintetében csak akkor esnek egyenlő elbánás alá a magyar honosokkal, ha erre vonatkozólag az illető állammal a viszonyosság fennáll.

A két törvény összevetése tehát első pillanatra meggyőző a lényeges eltérés felől. Mennyivel közelebb áll az angol törvény a munkásbiztosítás államfeladati elvéhez. Ez pedig óriási horderejű, mivel a munkásbiztosítási kérdés törvényhozási felfogásának alapjára a legjellegzetesebb világosságot veti.

A járulék összege a mi törvényünk értelmében az átlagos napibérosztály szerint alakul, tekintettel a törvényben megállapított legalacsonyabb 2%, illetőleg legmagasabb 4% járulékszázaléokra. Maga a járulékszázalék a kiadások szerint a megállapított határok között ingadozhat, a szükséghez mértén felemelhető, de viszont ha az országos pénztár kötelezettségeinek a megállapítottnál kisebb járulékszázalék mellett is meg tud felelni, az a törvényben előírt legkisebb összegig leszállítandó. A járulékszázalékot az országos pénztár alapszabályai állapítják meg. Megengedi azonban a törvény, hogy a biztosítottak a foglalkozási ág és hely szerint változó segélyezési költségekhez arányosított különböző százaléku járulékok fizetésére is kötelezhetők legyenek.

Az átlagos napibérosztályokat ugyancsak az országos pénztár jogosult alapszabályaiban megállapítani, de a legnagyobb összeg 8 koronánál több nem lehet.' A biztosítottaknak napibérosztályokba való sorolása a megfelelő fizetés, illetőleg bér alapján történik, a kereset nélküli biztosítottak után azonban a járulékok a legalacsonyabb átlagos napibérosztály szerint fizetendők. Kiemelendő továbbá, hogy az országos pénztár tagjai saját költségükre a fizetésük vagy bérük szerinti napibérosztálynál magasabb osztályban is biztosíthatják magukat, ha az e végett megejtendő előző orvosi vizsgálat kedvező eredményt mutat.

A két törvény rendelkezései a részletek terén önként érthetőleg itt is eltérést mutatnak egymástól. Az alárendeltebb jelentőségű eltérésekkel már csak azért sem óhajtunk ezúttal

foglalkozni, mivel ezen eltérések indító oka, mint pld. a járulékek összegének, illetőleg százalékának a helyi viszonyokkal való kapcsolatba hozatala, stb. főleg a társadalomgazdasági körülmények különbözőségében keresendő. Ellenben kénytelenek vagyunk különösen is rámutatni a szóban forgó törvények szellemét élesen jellemző azon eltérésre, amely az átlagos napibér és a járulékszázalék arányát illetőleg mutatkozik.

A mi törvényünk szerint, miként láttuk, a biztosított tagok járuléka az átlagos napibér 2 százalékánál kevesebb és 4 százalékánál több nem lehet. Egyrészt azonban az országos pénztár által említett határok között megállapított járulékszázalék tekintet nélkül az alapul vett átlagos napibérosztályra változatlan marad, másrészt pedig a teherviselés aránya sem szenved eltolódást a biztosított keresményére való tekintettel.

Az angol törvény álláspontja mindkét szempontból lényegesen eltérő. Egyrészt a járulékszázalék az átlagos napibérosztály szerint változik, s amíg viszont az összesített járulékösszeg, tekintet nélkül a keresmény összegére, változatlan marad, addig a teherviselés aránya, – amint arra már fentebb rámutattunk – éppen az átlagos napibérre való tekintettel bizonyos eltolódást szenved. A jellegzetes vezéreszmék tehát az összájulek változatlansága, a járulékszázaléknak az átlagos napibér emelkedésével arányban álló csökkenése és végre a járulékek teherviselési arányának a biztosított keresményének emelkedésével párhuzamos fokozása a biztosítottakra nézve, míg viszont annak fokozatos csökkentése a munkaadó, illetőleg az államra nézve. Ennek szemléltetésére szolgáljon az alábbi kis táblázat, ami a különleges szabályok alá nem eső nagybritániai férfimunkásokra vonatkozik.

Átlagos napi keresmény	Összesített heti járulékek	Az összes járulékek a napi keresmény százalékában	A heti járulékból esik:		
			a biztosítottokra	a munkaadóra	az államra
1 ¹ / ₂ s.-ig	9 d.	50·1	—	6 d.	3 d.
2 s.	9 »	37·6	1 d.	5 »	3 »
2 ¹ / ₂ s.	9 »	30·1	3 »	4 »	2 »
2 ¹ / ₂ s. felül	9 »	arányban eső.	4 »	3 »	2 »

A táblázat adataiban több jellegzetes vonás nyilatkozik meg. A hosszadalmasságot kerülendő csupán néhány meg-

jsgyzésre fogunk szorítkozni, amit a már elmondottak kiegészítése végett elkerülhetlenül szükségesnek vélünk. Figyelemreméltónak tartjuk az összesített hetijárulék változatlanóságát. Nálunk tudvalevőleg az átlagos napibérrel aránylagos emelkedés nyer alkalmazást. Első pillanatra a mi törvényünk álláspontja látszik méltányosabbnak. Akinek több a keresménye, az többet is fizethet. így egymagában állítva oda a tételt annak helyessége elvitázhatatlan, ha azonban egyúttal tekintetbe vesszük a teherviselés megoszlását, is egészen másképpen fog alakulni a helyzet. Ezzel a kérdés súlypontja arra helyeződik, hogy miképpen aránylik a fizetendő teher bizonyos megállapított része az illető teherviselő fizetőképességéhez? Nálunk a teher változik, de a viselési arány változatlan marad, tekintet nélkül arra, a nézetünk szerint szintén figyelmet érdemlő körülményre, hogy adott esetben a különböző járulékot fizető biztosítottak megegyező segélyben részesülnek. Az angol törvény a biztosított fizetőképességének arányában állapítja meg az ő reá eső terhet. A biztosítottat a táblázatból kitetszőleg a minimalis napi keresmény osztályában járulékkal egyáltalán nem terheli, hanem annak $\frac{2}{3}$ -át megfizetteti a munkaadóval, $\frac{1}{3}$ -át pedig viseli az állam. Amint növekszik a biztosított átlagos napi keresménye, kezdetét veszi járulékfizetési kötelezettsége is kiindulva a minimumból s a keresmény emelkedésével párhuzamosan növekedve. Ellenben fokozatosan leszáll a munkaadó, illetőleg az állam terhe, úgy hogy pld. a $2\frac{1}{2}$ s. felüli átlagos napi keresménynél már a munkaadó fizet $\frac{1}{3}$ vagyis $\frac{3}{9}$ -et, az állam kettőt, s a biztosított aki a minimalis keresmény osztályánál semmivel sem volt megterhelve, most már a teherviselők közül a legmagasabb arányt fizeti, nevezetesen jelen esetben a járulék $\frac{4}{9}$ részét.

Ebbe a világitásba beállítva a kérdést, nézetünk szerint a mi törvényünk álláspontja az angol törvényé mellett elhomályosul. Önként érthetőleg az angol törvény álláspontjának megvalósíthatása feltételezi az államnak a teherviselésben való részesedését, mert hiszen csak így létesíthető a teherviselés arányának a fizetőképességgel való összhangba hozatala, csak akkor nyerhet megvalósulást a kérdéses nagy elv, ha a teherviselők közé az államot is beiktatjuk. Ezen a

réven egyrészt levehető, illetőleg aránylagosan csökkenthető az ennek hiányában szükségszerűen a biztosított vállaira nehezedő teher, másrészt pedig az csak aránylagosan lesz a munkaadóra hárítandó.

Ezek után térjünk át a »segélyezés« kérdésének szemlélésére, ezúttal is hasonló módon haladva néhány jellegzetes szemelvényt ragadva ki a tárgyalás alatt lévő biztosítási ág köréből. Ilyenek az orvosi segély és gyógyszerek, gyógyászati segédeszközök nyújtása, a gyógyintézeti kezelés, a szülő nők segélyezése és végre a pénzsegély.

Az angol törvény értelmében a biztosítottaknak, amennyiben állandó tartózkodási helyük Nagybritannia vagy Irland, illetőleg ideiglenesen a Man szigeten vagy a csatornaszigetek valamelyikén tartózkodnak, betegség esetén igényük van az »orvosi segélyre« és mindazon gyógyszerekre, illetőleg gyógyászati segédeszközökre, amelyek nyújtása az országos biztosítási hivatal által rendeleti úton megállapított. Az említett segély nyújtása általában kötelező kivéve Irlandot. Igénye van továbbá a biztosítottak adott esetben gyógyintézeti kezelésre is. Mindezen segélyek nyújtása a helyi biztosítási szerv hatáskörébe tartozik. Ugyancsak ez gondoskodik a biztosítottak kezelésére hivatott gyakorló orvosokról, akiknek névjegyzéke közzéteendő. Minden gyakorló orvos igényelheti a névjegyzékbe való felvételt, önként érhetőleg, ha a kívánalmaknak egyébiránt megfelel. Viszont a biztosítottak a névjegyzékben foglaltak közül szabadon választhatják a kezelő orvost mindazonáltal azzal a korlátozással, hogy a kiválasztott kezelő orvos változtatása csak bizonyos határidőn belül foglalhat helyet. Ugyancsak hivatalból közzéteendő azon személyek, illetőleg czégek vagy testületek czíme, akik a gyógyszereket és gyógyászati segédeszközöket a megállapított áron kiszolgáltatják. Az ingyen gyógyszerre és gyógyászati segédeszközre igénynyel bíró biztosítottak ezeket kizárólag nevezettek révén vehetik igénybe. Gyógyintézeti kezelésre általában csupán a tüdőgümőkórban szenvedők vagy a helyi biztosítási szerv által kijelölt betegségben lévők tarthatnak igényt.

Nálunk ugyancsak hasonló segélyek nyújtnak. Nevezetesen a biztosítottak igénye van ingyen orvosi gyógykezelésre, gyógyszerekre, fürdőkre, gyógyvizekre és a szük-

séges gyógyászati segédeszközökre legalább 20 hétig, s mindezekről gondoskodni, illetőleg azokat nyújtani a kerületi munkásbiztosítási pénztár hatáskörébe tartozik. A betegsegélyezés az országos pénztár anyagi eszközei mérvéhez képest legfeljebb egy évi időtartamra felel meg. Orvosi gyógykezelésre, továbbá gyógyszerekre és gyógyászati segédeszközökre ugyancsak 20 hétig igényük van a biztosítottal egy háztartásban élő és keresettel nem bíró nem biztosított családtagoknak is, kivéve azt a hozzátartozót, aki a tag betegségét vagy halálát szándékosan idézte elő. Törvényünk ezen rendelkezése fölöttébb humánus és dicsfényvel vonja körül az elvi szépséghibát, t. i. hogy adott esetben olyanoknak is nyújt segélyt, akik erre az elvi következetesség szemmelartásával semmi igényvel nem bírnának.

A biztosítottak nyújtott kórházi ápolás nálunk helyettesítő jelleggel bír. Általában minden betegnek nyújtható, viszont azonban a házasságban vagy családjával együtt élő, vagy általában kielégítő házi ápolásban részesülők csak akkor, ha a biztosított abba beleegyezik, ragadós vagy kórházi ápolást igénylő betegségben szenved, vagy az orvos utasításának eleget nem téve, felgyógyulását késlelteti. A kórházi ápolás költségei a pénztárt négy hétig terhelik, ezentúl azonban a biztosítottak a segélyezés idejére csupán a házi ápolás esetére járó táppénz lesz fizetendő.

Az adott rövid összefoglalásból kitetszőleg a két törvény idevonatkozó rendelkezései, eltekintve a kisebb jelentőségű s ezért különleges kiemelés nem igénylő eltérésektől, elvileg általában megegyeznek. Ellenben részben elvi szempontból is jelentőséggel bíró különbség mutatkozik az orvosi kezelés körül, egyrészt az orvosok alkalmazását, másrészt pedig azoknak a biztosítottak általi igénybevételét illetőleg. Nálunk ugyanis az orvosi gyógykezelésről ugyancsak a munkásbiztosítási szervezet gondoskodik, ezen minőségű alkalmazásra azonban a gyakorló orvosoknak igényük nincsen. Viszont a biztosítottak sem kezdetben, sem pedig az orvosi kezelés folyama alatt nem választhatnak szabadon az alkalmazott orvosok között. Erre nézve az angol törvény álláspontját helyesebbnek tartjuk, mivel gyakorlatilag elsőrangú fontosságú a betegnek a kezelő orvossal szemben táplált

bizalma vagy bizalmatlansága. Egészen más természetű s azért az illető helyen nem emeltük ki az angol törvénynek az ingyenes orvosi kezelésre vonatkozó azon megszorító rendelkezését, hogy ezen kedvezményből a helyi biztosítási szerv által megállapítható maximális jövedelemnél többel bírók kizárhatók, vagy viszont megengedhető nekik, hogy a jegyzékbe nem foglalt orvos kezelését vegyék igénybe. Az említett megszorítás, illetőleg utóbb érintett kedvezmény összhangban áll a munkásbiztosítás alapelveivel, t. i., hogy a tényleg segélyre szorulóknak első sorban segélyeztessenek. A kivétel egyedüli indoka az orvosok érdekének szem előtt tartása, mert e kivétel azt célozza, hogy a munkásbiztosítás révén a kellő fizetőképességgel bíró egyének az orvosok magánygyakorlatából ki ne vonassanak.

A gyermekágyi segélyt ugyancsak mindkét törvény biztosítja. Az angol törvény szerint a gyermekágyi segély háromféle, ú. m. szülészeti támogatás, betegsegély és a szülészeti betegségyen kívüli pótlék. Törvényes házasságban élő anyák, amennyiben biztosítottak mindhárom segélyt igényelhetik, ellenben, ha csak férjük van biztosítva, akkor csupán a szülési támogatásra és a pótlékre tarthatnak igényt. A házasságon kívül szülő nők, önként érhetőleg, ha egyben biztosítottak, ugyancsak mindhárom segélyre igényt tarthatnak, de azzal a lényeges különbséggel, hogy a betegsegélyt a szülés után négy hétig nem élvezik.

Ami törvényünk biztosít szülészeti támogatást és gyógykezelést, továbbá a táppénzzel egyenlő összegű gyermekágysegélyt a lebetegedés napjától kezdve hat hétig, illetőleg az az országos pénztár által felemelhető segélyezés esetében a lebetegedes előtt és után együttvéve nyolcz hétig.

Bőkezűbb az angol törvény a külön pótlék (30 s.) nyújtása révén, elítélendőnek tartjuk azonban a házasságon kívül szülő nőekkel szemben elfoglalt álláspontját. Erkölcsi szempontból vitatható a kérdés, nevezetesen, hogy a törvény ilyen módon mintegy nyomást gyakorol a házasságon kívüli együttélés csökkentése céljából. Az elvi szempont ennek ellentmond. Az elv kötelezettsége nem enged különböztetést az egyenlő feltételek mellett biztosítottak között, ha a segélyezés tárgyi alapon nyugvó feltételei egyaránt fenforognak. Továbbá

annál kevésbé fogadható el a megszorító álláspont, mivel az egész munkásbiztosítás azon már hangoztatott vezérelvével is ellenkezik, hogy mentől nagyobb a segélyre szorultság⁰ lehetőleg annál nagyobb legyen a segély, illetőleg annál csekélyebb legyen a biztosított által viselendő teher. Ennek nagyon szép példáját láttuk a járulék-teher viselésénél s ezért csak annál szembeötlőbb a szóban forgó esetre vonatkozó rendelkezés. Hiszen azt látjuk, hogy kevés kivételtől eltekintve, a házasságon kívül szülő nők sokkal inkább rá vannak a segélyre utalva, mint a törvényes házasságban élők, mivel itt rendszerint keresetképes családfentartó van, ott pedig igen gyakran az újszülöttel szemben a családfentartó szerepét is az anya kénytelen betölteni.

Miként említettük, mellőzve az összes segélyeknek, mint pld. temetkezési segély, stb. vizsgálatát, vessünk egy pillantást a betegség esetére szóló pénzsegélyezés kérdéseire.

Az angol törvény értelmében a biztosítottnak pénzsegély iránti igénye 26 heti járulék befizetése után kezdődik. Az igénybevétel előfeltétele orvosi bizonyítvány általi igazolása a betegségből eredő munkaképtelenségnek. A támogatás a betegség negyedik napjától veszi kezdetét.

A segély általában az említett 26 héten át hetenkint férfiaknál 10 s., nőknél 7½ s., a 27. héttől kezdődőleg pedig tekintet nélkül a nemre, egyaránt 5 s. Ezen általános szabály alól, a családi állapotra, a korra, stb.-re való tekintettel, több irányú kivétel van. Így nevezetesen 21 évnél fiatalabb férfibiztosítottak 13 hétig csak 6 s., ezentúl 5 s, hasonló korú nők pedig 5 s., illetőleg 4 s. heti segélyben részesülnek, hacsak maguk nem kénytelenek hozzátartozóik eltartásáról gondoskodni. Hasonló kivétel áll fenn a bizonyos életkort túlhaladottakkal szemben. Azok, akik a törvény hatálybaléptének első évében már 50-ik életévüket túlhaladták és megbetegedésük előtt legalább 500 heti járulékot be nem fizettek, az 50-60 éves korhatáron belül, ha férfiak, 26 hétig 7 s., azontúl 5 s.; ha pedig nők 6 s., illetőleg 5 s. heti segélyben részesülnek. Ha már 60 évnél idősebbek voltak, akkor a férfi 13 hétig 6 s. és azontúl 5 s., a nő pedig egész időre 5 s. heti segélyre tarthat igényt.

Kiemelendő, hogy a biztosítási kötelékből kivált férjnél

lévő nők a biztosítás tartama alatt befizetett járulékok 73 részéig a betegségre igényjogosultak maradnak.

Az egy éven belüli ismételt megbetegedés abban az esetben is, ha az újabb megbetegedés az előzővel semmi kapcsolatban nem áll, a segélyigény kiszámításánál egy megbetegedésnek tekintendő. Vagyis ez azt jelenti, hogy a 12 havi határidőn belül újból megbetegedők csupán a 26. héten túl igényelhető segélyben fognak részesülni. A 26. héten túl terjedő segélyre azonban csak azoknak van igényük, akik legálább 104 heti járulékot fizettek be.

Módosítókgig hat továbbá a segélyezési igényre a *járulékhátralék*. Évi átlagban számítandó három heti járulékhátralék tekintetbe nem vétetik. Ezen felül a heti járulékhátralékok számának arányában a 26 heti segély férfiaknál heti 6 d., nőknél pedig 3 d.-al fog csökkentetni és pedig annyszor, amennyiszor a heti járulékok száma évenként a megengedett évi átlagban számítandó három heti járulékhátralékot meghaladja. Ha az évi átlag-hátralékok száma a 13-at felülmúlja, úgy a pénzsegély iránti igény megszűnik. Minden segély iránti igény megszűnik azonban az esetben, ha az évi hátralékok mazás 26-nál több.

A betegség esetére szóló pénzsegélyösszeg nem haladhatja meg az átlagos napibér $\frac{2}{3}$ -át. Úgyszintén nem húzhat a biztosított egyidejűleg teljes összegű betegségi és baleseti segélyt. Ha az utóbbi csekélyebb volna mint az előbbi, úgy a különbözet erejéig a betegségre szóló segély iránti igény érintetlen marad.

Az általános szabálytól eltérőleg megengedi a törvény az egyesületi biztosításnál, amennyiben pénzfelesleggel rendelkeznek, úgy a pénz- mint a többi segély felemelését, illetőleg a törvényben megállapított segélyeken kívüli segély nyújtását, mint pld. fogorvosi kezelés, lábbadozók segélyezése stb.

A magyar törvénynek az említettekkel párhuzamos rendelkezései röviden egybefoglalva a következők.

A betegségre való igény a biztosításra kötelezett tagoknál a foglalkozásba való belépés napjával, a nem kötelezett tagoknál a belépési nyilatkozat elfogadásának napjával kezdődik. Az előbbiekre nézve akkor is kezdetét veszi az igény, ha a bejelentés a munkaadó hibájából elmulasztatik. A beteg-

ség esetére szóló táppénz nyújtása iránti igény előfeltétele, hogy a betegség keresetképtelenséggel járjon és három napnál tovább tartson. A táppénz a megbetegedés első napjától számítva a keresetképtelenség tartamára, de legfeljebb 20 héten át jár. Rendszerinti mérve a biztosított járulékának kiszámításánál alapul vett átlagos napi bérösszeg fele, amit az országos pénztár anyagi eszközei mérvéhez képest a napibér 75%-áig felemelhet.

Azok a biztosítottak, akik a segílyt teljesen igénybe vették, ugyanabból a betegségből kifolyólag újabb segélyezésre csak akkor tarthatnak igényt, ha a segélyezés lejártá után mint biztosítottak legalább 8 héten át munkában állottak, illetőleg keresetképesek voltak. Ellenben az a 4 héten belül a betegségbe visszaeső, illetőleg újból megbetegedő, aki a segílyt nem merítette ki, első megbetegedése napjától számítandó újabb segélyezésben részesítetik a maximális segélyezés kimerítéséig. Kórházi ápolás esetében csupán annyiban módosul a szabály, hogy ezen költségek csak 4 hétig terhelik a pénztárt s ezen túl csupán a táppénz lesz a segélyezés időtartama alatt a kórháznak fizetendő, ami jelen esetben a házi ápolás esetében járó táppénz helyettesítője gyanánt tekintendő. Ellenben egészen más természetű a kórházi ápolás esetében a beteg keresetéből fentartott családtagoknak fizetendő fél táppénz, amit a betegnek a kórházban való ingyen ellátásán felül nyújt a pénztár. A fél biztosítási járulék kedvezménye mellett önként biztosított családtagok közül azonban a táppénzre csak a biztosításra kötelezett tagnak vele egy háztartásban élő neje tarthat igényt, érintetlenül maradván a törvény azon általános rendelkezése, hogy a biztosított betegségeét szándékosan előidéző hozzátartozó segélyezésben nem részesíthető.

A táppénz összegének kétszeresre való felemelhetése abban az esetben, ha a biztosított ingyen orvosi kezelésben és gyógyszerekben nem részesíthető, kivételes jellegű s az általános szabálylyal ellentétben nem álló rendelkezésnek minősítendő, miután ez esetben csupán a más címen igényelhető segílynek a felemelt táppénz útján helyettesítéséről van szó.

Nem tarthat igényt a segílyre az a biztosított, aki a betegséget szándékosan okozta. Továbbá elvonható a táp-

pénz, ha a biztosított az orvos utasításainak szándékosan nem tesz eleget s ezzel felgyógyulását késlelteti. Ellenben, ha a betegség szándékos előidézésében nem a biztosítottat, hanem a munkaadót vagy annak megbízottját terheli a mulasztás, ez a biztosított segély iránti igényét nem érintheti, hanem csupán a segélyt nyújtó pénztárnak lesz a nyújtott segélyekért kártérítési joga a munkaadó vagy megbízottjával szemben.

A már említett inkább kivételes jellegű esetektől eltekintve, megszűnik a segély iránti igény általában a tagság megszűntével, ami a kötelezően biztosítottaknál a foglalkozásból való kilépés napján áll be, az önkéntes tagoknál pedig, ha az illető vagy külföldre távozik, vagy a járulékot két egymásután következő esedékességi napon befizetni elmulasztja. A kötelezően biztosítottaknál, miként láttuk, utóbbi eset nem állhat be.

Fennmarad, illetőleg felújul azonban a segélyezés iránti igény a kötelezően biztosítottaknál akkor, ha ugyan a tagságot megállapító foglalkozásból ki is lép, de a kilépés napjától számított négy hét alatt az addig esedékessé vált járulékokat sajátjából befizeti. Ez esetben újabb orvosi vizsgálat nélkül mint önként biztosított tag marad meg a pénztár kötelékében mindaddig, amíg belföldön tartózkodik és a járulékokat az alapszabályszerű esedékesség szerint fizeti.

Az önkéntes tag hasonló elbánás alá esik, amennyiben mondott határidőben a hátralékokat befizeti.

Az általános szabálytól eltérően nem veszi el a legcsekélyebb mérvű betegsegélyezés iránti igényét az a tag, aki egy, illetőleg két év tartama alatt legalább 6, illetőleg 12 hónapig biztosítva volt, ha belföldön tartózkodik s járulékait keresethiány miatt nem fizette. Előbbi esetben igénye van a segélyre a kilépéstől számítva három hétig, utóbbi esetben hat hétig.

Kedvezményes eljárás nyer alkalmazást, ha a biztosított fegyvergyakorlatra hivatik be. Ez a tagságot nem szünteti meg annak daczára, hogy ez idő alatt a járulékfizetés kötelezettsége szünetel. Viszont a katonai szolgálat alatt segélyre nem tarthat igényt, utólag azonban segélyezés iránti igényei a katonai szolgálat alatt netalán szerzett betegség tekintetében is felújulnak.

Főbb vonásokban összevetve a két törvénynek a segélyezésre vonatkozó rendelkezéseit, azt látjuk, hogy elvi álláspontjuk a kiindulás szempontjából nagyban, egészben elég közel esik egymáshoz. A részletek azonban már fölöttébb eltérők. Általában ez esetben is az angol törvény fölényben van ami törvényünkkel szemben. Azt ismételtén az egyöntetű eljárás szemmeltartása jellemzi. Határozottan körvonalozott lévén a kiindulása, az egyöntetűséget a részletek terén is önként érhetőleg sokkal könnyebben meg tudta óvni. Már pedig ez az egyöntetűség, illetőleg csupán kevés kivételt engedő egyenlő mértékkel való mérés, óriási erkölcsi erőt rejt magában. Ha mindezekhez még hozzáadjuk – ugyancsak általában tekintve a kérdést – az angol törvénynek ami törvényünkkel szemben mutatkozó bőkezűbb gondoskodását a biztosítottakkal szemben, akkor csak fokozottabb mértékben nyilatkozik meg egyrészt az említett fölény, másrészt pedig az óhaj, vajha mi is legalább annyit nyújthatnánk segélyre utalt munkásainknak, mint amennyit az angol nemzet nyújt.

Elhibázott lenne a fennálló különbségből kifolyólag ami törvényünkkel szemben a szűkmarkúság vádját kovácsolni, mert hiszen nem szabad megfeledkeznünk arról a nagy különbségről, ami közgazdasági téren Magyarország és Nagy-Britannia között fájdalom fennáll. Mindott joggal kifogásolhatjuk törvényünk rendelkezéseit, ahol elvi hibával állunk szemben, mindott joggal kívánhatjuk a reformot, ahol elvi hiba kiküszöböléséről van szó, ellenben nézetünk szerint mindott kénytelenek vagyunk annak azonnali megvalósításáról egyelőre lemondani, bármennyire méltányos legyen is a reform iránti óhajunk, ahol az állam anyagi érdekei a megvalósulás útját a fokozatos előrehaladást parancsoló korlát lebecsátásával elzárják.

Az általános észrevételek közelebbi megvilágítása végett vessünk egy futópillantást a részletek között mutatkozó eltérésekre, már csak azért is, mivel ezen összevetés révén az is ki fog tűnni, hogy egyes dolgokban nemcsak hogy nem állunk a sokkal újabb keletű angol törvény mögött, hanem ellenkezőleg annak mutatunk követendő példát.

Ilyen mindjárt a segély iránti igény kezdete. Nálunk a biztosítási kötelékbe való lépés azt azonnal biztosítja, ellenben

az angol törvény ami táppénzünkkel egyenlő megítélés alá eső pénzsegély iránti igényt csak 26 hetijárulék befizetése után nyitja meg. Ebben mi vagyunk bőkezűbbek s véleményünk szerint elvileg is helyesebb alapon állunk, midőn a betegség esetén segélyre utaltnak, tekintet nélkül a biztosítás kötelékébe való belépést megelőző időre adott esetben nyújtjuk a segélyt.

Ellenben már úgy a segélyezés időtartamát, mint a segélyezés mérvét illető elvi álláspont szempontjából nem dicsekedhetünk fölényvel az angol törvényvel szemben. Nálunk a táppénz csak 20 héten át jár, míg az angol törvény 26 hétig nyújtja a magasabb, azontúl pedig a csökkentett összegű pénzsegélyt. Ott a pénzsegély összegének rendszerinti mérvé a nem, illetőleg a kor szerint egyenletesen eleve megállapított összeg, míg nálunk ez is, miként a járulék, az alapul veendő átlag napibér szerint számítandó. Abban bőkezűbbek vagyunk, hogy megengedjük a táppénznek a rendszerinti 50%-ról 75%-ig való felemelését, szemben az angol törvényvel, mely az átlag napibér $\frac{2}{3}$ -át meghaladó pénzsegélyt a szoroson vett állami biztosítás körében nem engedélyez.

Nem vádolhatjuk törvényünket következetlenséggel, sőt ellenkezőleg jelen esetben következetes, de miután az illető helyen helytelenítettük az összjárulék kiszámításánál a napibérosztály alapulvételét, önként érthetőleg a segélyezésnél sem minősíthetjük szerencsésnek a nézetünk szerint elvileg kifogásolható alapból folyó következetességet. Éppen ezért egészen más természetű az angol törvényben a $\frac{2}{3}$ -ra való korlátozás jelentősége. Ebben az egyöntetű segélyezési elv szolgáltatában rendelkezést látunk, ami következetes folyamánya a változatlan járulék és eleve megállapított segélyösszegnyújtás elvének. Csupán ilyen világos elven, illetőleg minden félreértést kizáró biztos alapon nyugvó rendelkezés veheti elejét adott esetben a segély iránti igény körüli vitáknak, ami nézetünk szerint általában is, de főleg éppen egy olyan törvénynél, mely a társadalom szóban forgó rétegeit érinti, első rangú fontossággal bír.

Az újra megbetegedő biztosítottal szemben ugyancsak sokkal előnyösebb az angol törvény rendelkezése. Igaz, hogy az illető csak a csökkentett segélylyel lesz kénytelen beérni,

de amíg nálunk húsz hét alatt teljesen kimerül a segély iránti igény, akár egyfolytában, akár megszakítással vététt az igénybe, hacsak nyolcz heti keresetképeség közbe nem esett, addig az angol törvény az újra megbetegedőket sem zárja ki a csökkentett segély élvezetéből.

Vége a többi szempont kiemelését mellőzve ugyancsak kedvezőbb az angol törvény álláspontja a járulékhátralékokkal szemben is. Miként láttuk, nálunk két egymásután következő hátralék általában az igény megszüntét vonja maga után. Az angol törvény három járulékhátralékot tekinteten kívül hagy s az igény megszüntét csak huszonhatnál több hátralék esetében mondja ki. Kétségtelenül a rend és pontosság megkövetelése helyes, de adott esetben a túlszigor ellenkezhetik a humanizmussal s ezért helyesebbnek tartjuk az angol rendszert, mely fokozatos hátránynyal sújtja ugyan a hátralékost, de nem zárja ki aránylag csekély mulasztás miatt a segélyezésből akkor, amidőn arra rendszerint leginkább rá van utalva. E téren annál kevésbé helyeselhetjük törvényünk szigorát, mivel gyakorlatilag a mulasztás oka rendszerint méltánylást érdemlő körülményben fekszik. Némileg ugyan enyhíti az említett szigort az igény felújításának megengedése, de még mindig milyen messze mögötte áll a megállapított négy heti határidő szemben az angol törvény huszonhatnál több hátralékának.

Értekezésünk keretei nem engedik meg a fenti kérdések részletesebb taglalását, s ugyancsak ez a körülmény kényszerít arra is, hogy egyszerre áttérve a munkanélküliség esetére szóló biztosítás szabályainak rövid ismertetésére a többi idevonatkozó szempontot figyelmen kívül hagyjuk, daczára az azok fejtegetéséből meríthető nagy horderejű tanulságoknak.

A munkanélküliség esetére szóló biztosítás nem általános, hanem egyelőre csupán a törvényben megnevezett ipari foglalkozásokra terjed ki azzal a felhatalmazással, hogy az kormányzati úton az országgyűlés mindkét házának hozzájárulásával más foglalkozásokra is kiterjeszhető. A törvényben megnevezett foglalkozások az építkezés általában, a hajóépítés, a gép- vagy fegyvergyártás, a kocsigyártás, a vasöntés, a fűrészmalomok s általában a fának gyári (géppel való) fel-

dolgozása, amennyiben rendszeresen más biztosítási kötelezettség alá eső foglalkozással kapcsolatban üzetnek.

A törvényen alapuló munkanélküliség esetére szóló biztosítás általánosan kötelező jellegű, s a járulékfizetési rendszer alapjára van fektetve ezúttal is, az összjárulék-teherviselése a biztosított, a munkaadó és az állam között oszlván meg. A járulékfizetés aránya változatlan, nevezetesen az állami hozzájáruláson kívüli rész felerészben a biztosított, fele részben pedig a munkaadó által viselendő. A járulékösszeg ellenben különböző a biztosított kora és a foglalkoztatás időtartama szerint. Az állam a munkás és munkaadó együttes járulékának $\frac{1}{3}$ -ával járul hozzá a biztosításhoz.

A munkás és munkaadó által egyenlő részben viselendő járulék összege a következő: A 18. éven felüli és hetenkint két napnál tovább foglalkoztatott munkás után 5 d., az egy napon felül, de legfeljebb két napig foglalkoztatott után 4 d. és végre az egy napig foglalkoztatott, illetőleg a 18 évesnél fiatalabb munkás után 2-2 d. Ezen terhet a munkaadó fizeti, jogosult azonban a munkást terhelő részt annak béréből levonni. A munkanélküliség ideje alatt a járulékfizetés szünetel.

Kiváló figyelmet érdemlők a törvény azon rendelkezései, amelyek adott esetben a befizetett járulékoknak a befizetők részére való visszatérítését engedik meg. A visszafizetést az alábbi feltételek felforgása esetében úgy a munkaadó, mint a biztosított munkás kívánhatják, illetőleg az óhajukra esz-, közlendő.

A munkaadó az ő reá eső múlt évi befizetett járulék $\frac{1}{3}$ -ának visszafizetését kívánhatja azon munkások után, akiket a megelőző évben legalább 45 héten át szakadatlanul foglalkoztatott. Visszafizetés iránti igénye a munkaadónak ugyan nincsen, mindazonáltal adott esetben a kormány az egészbeni vagy részleges visszatérítést eszközölheti akkor, ha a munkaadó munkásait kedvezőtlen gazdasági viszonyok közepette is elbocsátás helyett a megrövidített munkaidő mellett a biztosítási járulékok befizetésének beszüntetése, illetőleg bérlevonások eszközzése nélkül foglalkoztatta. Nem lesz azonban a visszatérítésnek helye, ha a rendes munkaidő $\frac{1}{6}$ -al megrövidített.

A biztosított munkás részére kívánságára visszatérítendő lesz a reá eső befizetett járulék azon része 2½% kamat hozzáadásával, ami a részére kifizetett munkanélküliség esecére szóló segélyt meghaladja, ha az illető 60. életévét túlhaladta és legalább már 500 járulékot befizetett. A 60 éves biztosított halála esetében a visszafizetés iránti igény a hozzátartozókat is megilleti. Végül ugyancsak visszakövetelhetik a mutatkozó többletet a biztosított külföldiek is, ha igazolják az egyesített királyságok területéről való végleges eltávozásukat.

A munkanélküliség tényleges beállását, s ezzel egyidejűleg a segély iránti igényt az erre hivatott állami szervek, illetőleg utolsó fokon a döntő bíróság állapítja meg. A munkanélküliség esetére szóló segély iránti igény azonban csak akkor állapítható meg, ha az illető munkás bizonyos ideig megfelelően tényleg nem foglalkoztatható. Nevezetesen a munkanélküliek a segély iránti igény elvesztésének terhe alatt kötelesek a munkaközvetítő által kijelölt munkaalkalmat felhasználni, kivéve, ha a bérfizetési vagy más munkafeltételek kedvezőlenebbek, mint a megelőző alkalmazásnál voltak, továbbá kivéve akkor, ha strike vagy munkáskizárás folytán kínálkozó munkaalkalomról van szó.

A fentiek tekintetbevételével beállott munkanélküliség esetében a biztosított, kivéve a strike vagy munkáskizárás folytán beállott munkanélküliséget, az alábbi feltételek szerint alakuló segélyre tarthat igényt. Ilyen előfeltételek nevezetesen legalább 26 heti foglalkozás a biztosítási kötelezettség alá eső foglalkozási ágban és a járulékok fizetése. A segély iránti igény a munkanélküliség második hetével áll be. A segély mérve hasonlóan a járulék mérvéhez a biztosított kora szerint alakul. A 18 évesnél idősebbek heti 7 s., a 17-18 éves korban levők heti 3½ s. segélyben részesülnek. A 17 éven aluliak nem segélyeztetnek, A segélyezés maximális tartama 12 hónapon belül 15 hét, de minden segélyezési hétre legalább 5 járuléknak kell esnie.

Kitolódik a segélyezés kezdetének időpontja a munkanélküliség második hetéről a hetedik hétre, ha a munkanélküliség indító oka a biztosítottnak rossz magaviselete miatti elbocsátása volt, vagy pedig, ha a munkát alapos ok nélkül szüntette be.

A főbb vonásokban ismertetett kötelező munkanélküliség esetére szóló biztosításon kívül segélyt nyújt az állam a munkanélküliség esetére szóló biztosítást megvalósító testületeknek is. Ez utóbbi eljárás azonban munkásbiztosítási szempontból kevésbé nevezetes, mint a kötelező biztosítás, mivel egyrészt távolabb esik a munkásbiztosítás állami feladati elvétől, másrészt pedig miután annak példájával többek között Franciaországban, stb. találkozunk, és így nem képez olyan kiváló figyelmet érdemlő novumot, mint a kötelező biztosítás meghonosítása.

Kérdés, hogy majdan a gyakorlat igazolni fogja-e azon elvek helyességét, amelyekben a törvény idevonatkozó része felépült. Bármilyen legyen is azonban a gyakorlati eredmény, az nem fogja kisebbiteni az angol törvényhozás érdemét, mely mint úttörő építette fel a munkanélküliség esetére szóló biztosításnak a modern társadalomgazdaságtan elvein nyugvó törvényét.

A törvény minden intézkedését ezek a nagy elvek hatják át. Segíteni a munkáselemen ott és akkor, amidőn a gazdasági viszonyok a gazdasági harcban résztvevő gyengébb félt rendszerint erősen sújtják. Az eszményi cél elhárítani ennek a sújtó kéznek csapását, amennyiben pedig az egy vagy más okból kivihetetlen volna, legalább is annyira tompítani a kikerülhetetlen ütés súlyát, hogy az azt elszenvedni kényszerült annak súlya alatt össze ne roskadjon.

Összegezzük röviden a kérdéses főbb elveket.

Kötelezővé tétetik a biztosítás általában azon ipari foglalkozásokra nézve, melyekben a conjuncturalis viszonyokból folyó munkacsökkentéstől leginkább lehet tartani s egyben a munkamegosztás a legszélesebbkörű alkalmazásra találhat, s ennek folytán az egyoldalúvá vált munkás leginkább van kitéve az időleges munkanélküliség veszélyének. Kiveszi az állam a részét a segélyezés terén, de viszont a teherviselésbe bevonja úgy a munkást mint a munkaadót, ez által mindkettőnek felelősségérzetét a közvetlen érdekeltég révén növelvén. Járulék visszatérítést enged úgy a munkaadónak mint a munkásnak, előbbit arra ösztönözvén ezzel, hogy munkásait lehetőleg állandóan foglalkoztassa, utóbbit pedig arra, hogy önérdékből is lehetőleg kerülje a munkanélküliség beálltát. Ha ez mégis be-

következik, ha mindjárt a munkás hibájából is, nem engedi azt nyomorba jutni, hanem segíyezi, vagy munkaközvetítés vagy pénzsegély, révén és pedig utóbbinál aránylag elég hosszú időn keresztül arra, hogy ez alatt kedvező új munkaalkalom kínálkozhatik, s egyben megóvja a munkást a nyomorból fakadó kényszer munkaalkalom kelletlen elfogadásától. Tárgyilagós gondolkozásra valló, illetőleg pártatlan felfogás nyilatkozik meg a striketörés elbírálásában, de viszont a gazdasági élet jól felfogott érdekének szolgálatában áll a segíyezés kizárása a strike, illetőleg munkáskizárás tartama alatt.

Ha szemeink előtt végigvonulnak ezek az elvek, s ha átgondoljuk, hogy milyen nehéz problémák megoldása elé állítatott a törvényhozás, csak akkor tudjuk igazára méltányolni a szóban forgó törvény értékét. A törvényhozókra a munkásbiztosítás szabályozása terén még igen sok és fölöttébb nehéz munka vár, s ezért vélünk a közgazdasági viszonyok netaláni eltérő volta daczára a külföld idevonatkozó példái tanulmányozásának nagy becsét tulajdonítani, mert egy még minden részletében teljesen ki nem forrott kérdéssel állunk szemben, amelynek minél tökéletesebb megoldása a mi törvényhozásunkra is vár.

A criminalitás normális és pathologikus jellege.

Írta: IRK ALBERT.

Nagy utat tett meg a büntetendő cselekmény fejlődésében, míg eljutott ama fokhoz, mikor róla már mint társadalmi jelenségről beszélhetünk. A büntetendő cselekmény a múlt század közepéig csak mint jogi abstract fogalom volt kizárólag ismeretes. Csak a társadalmi életjelenségek inductiv kutatásával kezd lassan-lassan előderengeni a büntett társadalmi színezete. Elég csodálatos, hisz mielőtt a legkezdetlegesebb társadalmi szervezkedés a maga vallási, erkölcsi, jogi szabályaihoz eljutott volna, már meg volt az az antisocialis magatartás, melyre az illető társadalmi typus önkéntelenül reagált, vagyis az a cselekedet, melyet büntettnek hívunk.

A büntetendő cselekmény tehát első sorban társadalmi jelenség s csak másodsorban jogi fogalom, minek szükségképpi következménye, hogy »a büntetőjogtudománynak logikai előzménye az a tudomány, mely ugyanezeket a fogalmakat, mint társadalmi életjelenségeket vizsgálja: a criminológia.«¹⁾ S bár ez a gondolkozás logikai követelményei szerint el nem vitatható, még ma is sokan vannak olyanok, kik a büntettben mást mint elvont jogi fogalmat nem látnak. A túlzó classikus iskola ugyanis a criminalitás sociologiai vizsgálatától a büntett jogi fogalmának felbomlását és ezzel kapcsolatosan az egész büntetőjog kimúlását félti.²⁾ Hogy a félelem milyen alaptalan, mutatja az, hogy a classikus iskola mér-

¹⁾ VÁMBÉKY: Büntetőjog. Budapest, 1913, 2.

²⁾ Legjellegzetesebben juttatja é felfogást kifejezésre BIRKMEYER: Was löst von Liszt vom Strafrecht übrig? München, 1907.

sékelt iránya ez évrre már többé nem hivatkozik, mert helyes értelmezés szerint is nem a büntetőjog, hanem legfeljebb a megtorlás pilléreire nyugvó classikus büntetőjog kimúlásáról lehetne szó, hanem a vita meddő részét kikapcsolva, compromissumokra hajlandó, vagyis a társadalmi védelmi cél gondolatát a megtorló gondolatkörrel igyekszik harmóniába hozni.

Téves volna azonban azt hinni, mintha a. sociologiai módszertani kutatás, a criminalitás biológiai és socialis tanulmányozását koronázó criminológiai eredmények lettek volna a véleményekben beállott változások előidézői. Nem ezek voltak, hanem a társadalmi élet pathologikus symptomái: a fiatalok és visszaeső gonosztevéknek a classikus alapon nyugvó büntetőjogok hazájában mutatkozó veszedelmes criminalstatistikai mérlege volt az új felfogás kifakasztója. Így lett nyilvánvalóvá a társadalmi védelmi gondolat realizálásának szükségessége s így jutott a vita központjába a büntett társadalmi fogalma. Egyfelől a criminalitás alakulásában épp az imént említett kettős elszomorító jelenség: a fiatalok és visszaesők számának utolsó félévszázadra eső rohamos emelkedése, de még inkább a criminológiában ki nem jegezedett s leginkább az orvostudományok terén elfogadott terminológia bírálat nélkül való átvétele következtében mindinkább népszerűvé leit a büntettől mint socialpathologiai jelenségről beszélni. Úgyannyira, hogy a legutóbbi időkig fel sem merült annak a kérdésnek megvitatása, hogy a criminalitás tényleg pathologikus s nem normális társadalmi jelenség-e?

E helyen épp e kérdéssel szeretnénk kissé közelebről szembenézni.

A kérdés vizsgálata annál is fontosabb, mert csak a criminalitás normális vagy pathologikus jellegének eldöntése van hivatva választ adni ama másik kérdésre, hogy várható-e tudományos alapon a criminalitás egykori teljes el-sorvadása, igen vagy nem?

A criminalitás tényezői induktív felfejtésével foglalkozó tudományáig latin terminológiája, a *criminalactiologia*, helyesen fedi a fogalmat, amennyiben *actiologia* (*αιολογία*) a tiszta latinban az okok kutatását, megállapítását (*oausarum inquisitio*) jelenti. Nem így a magyar terminológia, amely már

értékítéletet tartalmaz. A magyar terminológia, a *bűnügyi kóroMan*, ugyanis a kérdést abban az irányban látszik eldönteni, hogy a bűntett kóros, pathologikus társadalmi jelenség általában minden körülmények között. Az alábbiakból látni fogjuk, hogy helyesen-e?

A criminalitás jellegének sociologiai vizsgálata csak a legutóbbi időre esik, épp a *normális* és *pathologikus* fogalmak behatóbb tanulmányozása eredőjeként.

Nem lehet e sorok feladata a fejlődés valamennyi phasisát bemutatni, hanem csak ama legfőbb szakaira utalunk, melyek nélkülözhetetlenek ahhoz, hogy a kérdés tisztább kialakulásával s ezzel kapcsolatban a magunk felfogását megismertessük.

A normális és pathologikus jelenségek megkülönböztetésének legkezdetlegesebb foka abba a korba esik, mikor a betegséget földöntúli lények által okozott miasmának tekintették: az istenek haragjának, a gonosz szellem megszállásának stb.

Egy további fejlődési fok, mikor a betegség már többé nem tekintetik supernaturális eredetűnek. A betegség tehát épp olyan természetes jelenség, mint az egészség. A fejlődési fok azonban differentiálódik. Míg ugyanis VIRCHOW fellépéséig az orvostudomány a normális és pathologikus között qualitativ megkülönböztetést tett, addig a VIRCHOW-féle elmélet értelmében pathologikus – a szervezet normális állapotának megbillenésével, vagyis a pathologikus életjelenség nem egyéb mint a normálfunkciónk fokozódása, vagy csökkenése.

A normális és pathologikus fogalmának eme fejlődési fokait alkalmazva a társadalmi életre tehát, míg a kezdetleges fokon úgy a supernaturális, mint a qualitativ megkülönböztetésen nyugvó naturális felfogás szerint a criminalitás pathologikus jelenség, addig a VIRCHOW utáni uralkodó alapján alapján criminalitás és normális emberi cselekedet között nincs minőségbeli különbség, mert mindkettőnek gyökere a normális társadalmi életben rejlik.

Az olasz positiv iskola, amint tudjuk, a gonosztevő biológiai képe megconstruálását a pathológián építi fel, hogy azután e biológiai tényezők synthesise minek neveztetik: eriminális neurosisnak-e (FERKI) vagy epilepsiának-e (LOMBROSO) az közömbös. Így sokan azt a következtetést vonják le, hogy

az olasz iskola a criminalitásban pathologikus társadalmi jelenséget lát. A kérdés illetően eldöntése téves praemissákon nyugszik, mert a büntettes biopsychológiájának mi köze sincs a criminalitásnak mint társadalmi jelenségnek színezetéhez.

A normálisnak a pathologikustól való módszertani alapon nyugvó elkülönítése DURKHEIM nevéhez fűződik. Az előtte levő megállapítások majd vallás-erkölcsi talajból fakadtak, majd pedig teorián nyugodtak. DURKHEIM kiinduló pontja a következő.¹⁾ Mint minden biológiai, úgy minden sociologiai jelenség is a körülmények szerint különböző formát ölthet magára anélkül, hogy lényegileg változáson menne keresztül. Ezek között a formák között kétféle van; az egyik, amely a jelenségek hasoncsoporlójánál rendszeren mutatkozik, a másik, amely csak kivételesen. Így a jelenségeknek két megkülönböztethető csoportja van: a *normálisak*, vagyis azok a jelenségek, melyek a legáltalánosabb alakot mutatják és a *pathologikusok*, vagyis azok, melyek csak kivételek időben és térben. Vagyis: »Egy társadalmi tény bizonyos társadalmi typushoz viszonyítva, fejlődésének bizonyos fokán tekintve, normális, mihelyt az ilyen fajta társadalmak átlagában, fejlődésük megfelelő phásisára való tekintettel előfordul.«

DURKHEIM a normális és pathologikusról adott e meghatározása szempontjából aztán a criminalitást veszi vizsgálat alá. Megállapítása pedig úgy szól, hogy a criminalitás *általában* normális társadalmi jelenség, mert a büntett nem kivétel, mely csak bizonyos társadalmi csoportoknál volna megtalálható, hanem az előfordul minden társadalmi typusnál. Nincs társadalom, melyben criminalitás ne lenne, azaz: »olyan társadalom, mely attól mentes lenne, teljesen lehetetlen« (95 old.) Ha tehát a criminalitást úgy állítanók be, mint társadalmi betegséget, úgy ezzel azt mondanók ki, hogy a betegség nem valami esetlegesség, hanem átlagjelenség, mi természetesen a physiologiai és pathologiai válaszfal megsemmisítését foglalná magában.

Ha tehát a criminalitás normális társadalmi jelenség, kérdezzük: megmarad-e mindig a normális jelleg keretén belül? DURKHEIM szerint átlépi azt és pathologikus jelleget öli, mihelyt

¹⁾ DURKHEIM. Die Methode der Sociologie. Leipzig 1908. 73-104.

a büntetendő cselekmények száma adott helyen és időben hirtelen emelkedik. Normális csak addig, míg a megfelelő társadalmi typos criminalitásának átlagszínvonalát nem lépi túl. Míg DURKHEIM a társadalmi jelenségek eme két nagy csoportját elég sikerülten különítette el egymástól, addig kevésbé mondható sikerültnek a criminalitás pathologikus jellegének megállapítása. DURKHEIM ugyanis amint a fentebbiekből látjuk, a criminalitás jellegét kizárólag annak a számarány! után állapítja meg. Ez pedig a kérdés eldöntésének nem az egyedüli útja, de nem is főútja.

A criminalitás pathologikus jellegének megállapításáért szükséges magának a *criminalitásnak fejlődését* figyelemben részesítenünk, mert csak úgy tudjuk a társadalmi jelenséget meghatározott társadalmi typos fejlődésébe beilleszteni.

A criminalitás mint tudjuk, összetett jelenség: biológiai, sociális és physikai erők eredője. S mint minden életjelenség, úgy ez is evolvál, azaz amiként változnak a componentek, annak megfelelően változik az eredő erő is. így századunk bűnözési képe egészen más, mint amilyen volt pld. a primitív törzsszervezeté, vagy a középkori hűbér államoké: a biológiai és sociális fejlődés phásisai között mutatkozó különbségeknek megfelelően. TAROK félszázad bűnügyi statisztikájának vizsgálatánál Pranciaországra nézve úgy találta, hogy míg a büntettek száma felére apadt, addig a vétségelv száma több mint háromszorosra emelkedett. S ez a folyamat általános.

Mikor tehát a sociologus megállapítja a criminalitás fejlődésének emez irányát, nem maradhat meg a tény constatálásánál, hanem azok után a tényezők után érdeklődik, melyek e változást előidézték. Általánosságban már említettük a criminalitás tényezőiben beálló változások átalakulását.

Ezúttal azt kérdezzük, miben is áll eme változás?

A criminalitás aetiologiai fejtegetését a francia és socialista iskola kizárólag a társadalmi környezet, illetőleg a társadalom capitalista szervezetére vezeti vissza. A bio- és sociológiai iskola is a társadalmi tényezők súlyosabb voltát hirdeti, így mindhárom criminológiai irány majd kizárólag, majd főleg a sociális fejlődés szempontjából értékeli a criminalitás fejlődését. E helyen nem kívánunk a criminalitás fejlődésénél;

sociális tényezőivel, így nem különösen az industrialisatio bomlasztó hatásával foglalkozni, hanem ehelyett a kevesebb figyelemben részesített biológiai tényezőkre akarnánk rámutatni. Annál is inkább, mert sajnos, nem részesíti a criminalitás fejlődésének biológiai oldalát elég figyelemben az olasz iskola sem, mely pedig a bio-physiologiai tényezőknek hirdeti magasabb fajsúlyát.

A kérdést rendszerint azzal szokták elintézni, hogy a biológiai fejlődés oly lassú, hogy a társadalmi fejlődés mellett teljesen elszintelenedik; de nem érdeklődnek azután az iránt, vajjon eme nagyfokú és *látható* társadalmi evolutioban nincs-e részük a biológiai tényezőknek is?

E helyen megkíséreljük pár fontosabb anthropológiai adat alapján a biológiai fejlődés irányát vázolni.

Az emberi nem fejlődéstani történetéből azt látjuk, hogy a testi szervezet aránylag kisméretű anatómiai átalakulása mellett a központi idegrendszer, jelesen az agy ama szerv, mely a fejlődés hosszú pályáján feltűnőbb változáson ment keresztül. Sőt magán az arczkoponyán végbement átalakulások is eme agyfejlődéssel állanak okozati összefüggésben. Arra nézve, hogy az emberi koponya minő térfogati változáson ment keresztül az idők folyamán, BROCA végzett nagyobb anyagon először tanulmányt. E célra 13 és 19 századbeli párisi koponyákat hasonlított össze s úgy találta, hogy hat század alatt a párisi koponyák középürtartalma mintegy 35'55 cm³-rel növekedett. Vizsgálatait TOHNARD folytatta és hasonló eredményre jutott. Mindkét kutató ama következtetést vonja le, hogy a koponya ily növekvése csak a magasabb culturával járó jobban fejlett agy resultansa. Amint emelkedik a cultur-színvonal, növekszik az agyfelület mint a szellemi funkciók székhelye s ezzel együtt az agy tartalma, az agykoponya is. Részünkről criminálanthropológiai tanulmányaink közben az anthropológiai adatok igen értékes halmazát gyűjtöttük össze, melyek ama relatio megállapítására, mely az agykoponya s a szellemi képességek, illetve a cultura fejlődése között mutatkozik, igen előnyösen alkalmazható. E helyen csak főbb csoportokat képezünk ez anthropológiai adatokból a jelzett relatio igazolására.

1. Az első csoportba azokat a kutatásokat foglalhatjuk

össze, melyek az agysúly, koponyaúrtartalom és koponyakerület viszonyszámait vizsgálják kiváló egyéneknél. Az eredmény, hogy kiváló egyének az átlagot meghaladó magasabb számegegységekkel tűnnek ki.

2. A második csoportba tartozó kutatások: az agysúly, koponyaúrtartalom, koponyakerület és az élethivatások viszonyát vizsgálja. Az eredmény az, hogy minél magasabb szellemi kiképzésben részesült valaki, vagy minél magasabb szellemi funkciót tétel fel az illető foglalkozási ág betöltése: annál nagyobbak az anthropologiai mérekszámok.

3. A harmadik csoport azokat a kutatásokat egyesíti, melyek az agy és koponya relatioját civilisálatlan népeknél teszik megfigyelés tárgyává. Ezen kutatások eredménye, hogy a culturszínvonal emelkedésével nő az agy és vele az agy-koponya.

4. Még figyelemmel lehet lenni ama viszony kimutatására, mely kiváló és gyenge előmenetelű tanulók koponyájánál mutatkozik. A viszony itt is egyenes.

Kérdés tehát most, hogy mi az összeredmény? Eme négy főosztályba csoportosított anthropologiai kutatásokból a következőket állapíthatjuk meg:

a) Magasabb szellemi képességekkel nagyobb súlyú agy, nagyobb úrtartalmú és nagyobb területű koponya kapcsolatos.

b) A cultura színvonalának emelkedésével párhuzamosan növekszik az emberi agy és koponya.

c) Az emberi nem fejlődésének iránya a szellemi képességek egyre fokozódó izmosodásában áll.

És most térjünk vissza a criminalitáshoz. A nemzetközi bűnügyi statisztika áttekintéséből azt az összképet nyerjük, mit már TARDE Franciaországra megállapított, hogy t. i. a nagy criminalitás sorvadóban, a kis criminalitás pedig fejlődőben van. Továbbá míg a raffináltabb, intensivebb szellemi munkát, kigondolást és megvalósítást feltételező büntetendő cselekmények száma emelkedik, addig a durvább, nyers érzéki elemeken nyugvó büntettek elkövetése mind jobban apad.

FERRERO a culturának két típusát különbözteti meg. Cultura erőszakkal az egyik; cultura csellel a másik. Vagyis ez

ugyanaz, mit a fejlődés irányának megállapításából tudunk; az emberi nem fejlődésének iránya a szellemi potenciák izmosodásában áll!

LOMBROSO a gondolatot már egészében kifejezésre juttatja. Szerinte rég letűnt idők *atavistikus* criminalitásának helyébe (a személy elleni bűncselekmények durvább alakjai), mely inkább izomtevékenység volt, a modern idők *evolált* bűnözése (a vagyon és személy elleni büntetendő cselekmények finomabb alakjai), mely már inkább agyműködés, illeszkedik be.

E helyen nem mehetünk bele a még ma kevéssé tisztázott kérdés feszegetésébe, hogy mi a válaszfal az atavizmus és pathologia között? Elég, ha MANTEGAZZARA hivatkozunk, ki szerint pathologia és atavizmus két külön dolog, melyek gyakran összefolynak, de még gyakrabban párhuzamosan haladnak s bár külső megjelenésükben gyakran egyformák, jellegük egymástól mégis elszigetelt. Sajnos a tudomány újabb kutatásai sem adnak positivebb feleletet.

A criminalitás normális és pathologikus jellegének megállapítására irányuló kriminológiai kutatás tehát a következő eredményre vezet. A criminalitás normális társadalmi jelenség és megtartja mindaddig normális jellegét, míg a fejlődést nem gátolja, pathologikus jelleget tehát csak akkor ölt, mikor a fejlődés szabad érvényesülésének útjába kerül.

Más szavakkal pathologikus valamely társadalom criminalitásának alakulása, ha abban regressív büntettek mutatnak magas ívelést akkor, mikor ugyanolyan típusú és ugyanolyan fejlődési phasisú társadalomban az evolutív büntettek vannak túlsúlyban és fordítva. Ez a criminalitás jellegének megállapításánál az első és fősymptoma. A másik, mit DURKHEIM egyetlennel lát, a criminalitás számarányában bizonyos társadalmi típuson belül megnyilvánuló váratlan megbillenés, a criminalitás hirtelen felszökkenése.

Annak, hogy a criminalitás normális társadalmi életjelenség, mely tehát a normális testben tanulmányozandó, kriminológiailag igen fontos következménye van. A nemzetközi criminalstatisztika számoszlopait a legkülönbözőbb államokban az utolsó ötven évre visszamenőleg vizsgálva, azt látjuk, hogy a criminalitás (itt nem téve különbséget annak

különböző fajai között) általában emelkedőben van. S ez a criminalitás normális jellegének egyik legfőbb bizonyítéka, mert ha a naptári évek számainak növekvésével a criminalitás statisztikai mérlege apadást jelezne, úgy tényleg abban kellene hinni, hogy kezdi veszíteni normális jellegét¹⁾. Annak megállapítása azért, hogy a criminalitás normális társadalmi jelenség, azt jelenti, hogy a criminalitás sorsa a társadalmi élet sorsával van összekötve, vagyis előbb nem várható a a criminalitás végleges elsorvasztása, míg nem történik meg az utolsó még létező társadalmi típus felbomlása.. A criminalitás tehát eszerint, létét a társadalom létehez viszonyítva, örökéletű jelenség.

Ennek illetően leszögezése kétségtelenül paradox kijelentésnek látszik, de csak a felületesebb megtekintésre. Ugyanis a criminalitás halhatatlansága, ha szabad e szót használni, látszólag a büntett elleni küzdelem csődjét jelenti. Es így könnyen ejthet egyeseket apathiába. Szerencsére azonban, a amint a kriminológiai kutatások megbízhatóan igazolják, a criminalitásnak a még oly intensiv criminal- és socialpolitikai küzdelemmel szemben való kiirthatatlan szívóssága nem jelenti a cultura csődjét sem, amely látszólag szintén a criminalitás elleni küzdelemben, mint értéktelen vagy egyesek szerint egyenesen károsan ható tényező mutatkozik. A. criminologia akkor, mikor kegyetlenül tépi szét az utópiák gyönyörűen megszerkeszteti álmát amaz eszményi, boldog társadalomról, melyben csak muzeumokból ismerik a homo delinquent, egyúttal vigasztaló magyarázattal is szolgál, mert rámutat a büntettes *társadalmi szükségességére* is.

De lássuk közelebbről nem volna várható mégis a criminalitás egykori elsorvadása a criminalaetiologiai kutatások alapján? A criminalitás biológiai és társadalmi tényezői bármint változzanak, azzal meg nem változtathatók abban az írnban, hogy az erény forrásaivá alakuljanak, mert akkor már ismét a fellépő új szükségletekkel, az új physiologiai és socialis érdekkörökkel a társadalom értékítélete megy át metamorphosison s a büntett fogalma nem vág össze a korábbi fejlődési fok uralkodó osztályának mélyen gyökerező és határozott felfogásával. (SOMLÓ). Maga a criminalitás, mint homo-

¹⁾ DURKHEIM i. m.

gén tömeg változatlan, csak más-más megjelenési alakot mutat. Ez pedig lényeges.

Amint nem várható, aként nem is kívánatos a gonosztevő teljes kipusztulása, mert mint már említettük, a criniinalitás egyúttal szükséges társadalmi jelenség.

A békés társadalom és a vele szembe helyezkedő gonosztevő között örökös küzdelem van. Mindazt, mit a tudomány és technika nyújt, egyik a másik ellen igyekszik csatasorba állítani. A huszadik század gonosztevőjének az elektromosság, galvanoplastika, photochemia, rádiumsuggestio, hypnotizmus fegyverei állanak a társadalom ellen kifejtendő küzdelmében rendelkezésére. Viszont a társadalom a eriminalisztika ma már magasra fejlett művészetét állítja azzal szembe. így tehát végtelen pályán halad a két ellenség. A gonosztevő van elől, azt elérni igyekszik a társadalom. A küzdelem folyton tartó, melyből csak egy harmadik kerül ki véglegesen győztesen és ez az emberi előhaladás.

S maga az előhaladás is közvetve egyik táplálója a criniinalitás talajának. Mint TARDE¹⁾; mondja, minthogy a cultura elősegíti az erkölcsi fejlődést, e gondolatnak teljes végiggondolásával az következne, hogy: »a végső következmény gyanánt a bűntények teljes felszívódásának kellene beállnia, a culturának fel kellene emésztenie saját criminalitását, úgy mint a kémények felemészti saját füstjüket.«¹⁾ De hogy egy társadalom élihez az »eszményi tisztasághoz eljusson, szüksége van külső összeköttetéselvet létesíteni, s kénytelen nagyobítani *felfedezést* tárházat. így mondja azután TARDE annyira jellegzetesen: Ha így minden egyes bűnténynél vissza lehetne menni annak társadalmi forrására, akkor azt látnók, hogy a kérdéses forrongásnak főindító oka mindig valamigazi nagy szellemi újítás behozatala volt.« Mi a találmány, ha nem más, mint a fejlődés productuma és élesztője? Felveti ezért TARDE a kérdést, hogy nincs-e valami összefüggés korunkban e minden fejlődésünk szülőokát képező eltérések gyakorisága és a criminalitás eltérésének nagy száma, között? A feltett kérdésre pedig úgy válaszol, hogy az egyéni felszabadulás lehet közös oka mind a kettőnek. »így halad előre, ami inkább találékony és geniális, mint bűnös, de talán egy kevésbé

¹⁾ TARDE: Criminalité Comparée. Ford. Lengyel A.

éppen ezért bűnös, mert genialis, forrongó culturánk a maga útján.«

De a közerkölcs általános fejlődése szempontjából mint a fejlődés tényezője is szerephez jut a criminalitás. Minden fejlődés annyi mint változás. Nincs ez másként az erkölcs fejlődésében sem. Ha tehát azok a socialis érzelmek, melyek az erkölcs alapját képezik, minden változással szemben ellentállók, úgy az erkölcs fejlődésében pang. »Minél erősebb egy szerkezet – írja DURKHEIM – annál nagyobb, ellentállást gyakorol minden változtatással szemben; ez éppen annyira érvényesül functionális berendezkedéseknél, mint anatómiaiaknál.« így tehát ha nem volna büntettes, úgy nem lenne meg a régi morál fejlődésének az élesztője, mert nem volna, ki individuális erkölcsi felfogását a társadalmi erkölcsessel szembe állítsa s így ezzel a változás kapuját nyitva hagyja. Vagyis WUNDT-nak a czelemek heterogeniájáról szóló princípiumát alkalmazva,¹ mely szerint t. i. minden emberi cselekvés hatása többé vagy kevésbé az akaratú indítékokon túlnyúl, úgy hogy jövőbeli cselekvésekre új motívumok keletkeznek, a criminalitás méltán tüntethető úgy fel mint ilyen heterogén motívum, vagyis mint »az erkölcsinek egy hatékony tényezője « (WULFFEN.)

De a criminalitás az erkölcs fejlődésében nem pusztán ilyen közvetett úton jut szerephez, hanem közvetlenül is, mikor eme változásokat nem csak lehetővé teszi, de azokat egyenesen előkészíti. így a büntett azután nem egyszer a jövő morál zenéje! Egy Socratest, egy Galileit kora társadalma mint gonosztevőket ítélte el és veti meg, ma pedig az emberi gondolkozás felszabadítóit látja bennük. És ez a történelem folyamán minduntalan megismétlődik.

MAXWELL¹⁾ ennek alapján a criminalitásnak két fajtát különbözteti meg: a retro- és anterograd eriminalitást. Az előbbi a regressiv s így tehát a káros variatiokat képviseli, az utóbbi pedig a fejlődés szempontjából hasznos variatio. így MAXWELL szerint az első keresztények, mint a régi erkölcs és állami rend ellenségei, vagy pedig a felvilágosodás korának szabad gondolkozói: az anterograd criminalitásnak képviselői.

Ismételjük tehát, a criminalitás nemcsak normális társadalmi jelenség, hanem mint ilyen egyúttal szükséges socialis

¹⁾ MAXWELL: Le crime et la société. Paris, 1909. 157. 1.

termék is. De ezzel még nincs az mondva, mintha az ellene való küzdelemre szükség nem volna, amint abban az az állítás sem foglaltatik, mintha a culturának a criminalitásra való kihatása észrevehető nem lenne.

A büntett elleni küzdelem leghatalmasabb fegyvere a szükségletek harmonikus kielégítésében áll. De viszont a szükségletek törvénye, hogy a kielégített szükségletekkel újak keletkeznek. így tehát a kielégített szükségletek által elsorvadt criminalitás helyébe a keletkező új szükségletek talaján új criminalitás ver gyökeret. S épp ebből a szempontból jut oly nagy missióhoz a cultura. Mert miként a legdurvább műveletlenség állapotából való kibontakozási folyamat legelső phasisa új, addig nem érzett szükségletek jelentkezésében állott, akként minden további fok újabb szükségérzetek keletkezésével azonos. »A szükségletek fejlődésének így oly irányát kapjuk, amelynél az anyagi szükségletek mindinkább szellemiekké alakulnak át és pedig akár annak folytán, hogy az anyagi szükségletek némelyike egyszerűen elnémul az új szellemi szükségletek előtt, akár annál fogva, hogy az anyagi szükségletek bizonyos idealisabb törekvések mezébe öltözködnek.«¹⁾ FÖLDES után a szükségleteknek a cultura hatása alatt való illetén átalakulását találóan a szükségletek át-szellemülésének mondhatjuk.

A criminalitás elleni leghatékonyabb criminal- és social-politikai küzdelemre igen is szükség van. Mert csak ezeknek állandó erő kifejtése kapcsoltan a cultura jótékony hatásával az, mi lehetlenné teszi, hogy a criminalitás pathologikus jelleget ölthessen. És szükség van jelesen a minél magasabban fejlett culturára, mert csak ez gátolja meg, hogy a criminalitás fejlődésének iránya a társadalmi fejlődés irányával szembe ne kerüljön.

A criminalitás elleni egész küzdelem tehát nem más, mint a criminalitás mesterséges tenyésztése. És ebben az értelemben mondhatjuk MADÁCHCSAL: «Küzdést kívánok, disharmoniát, mely új erőt szül, új világot ad.»

¹⁾ NAVRATIL: Közigazdaságtani előadásai. Budapest, 1906. 120 l.

KÖZLEMÉNYEK ÉS ISMERTETÉSEK.

Közművelődés, nevelésügy..

A szellemi munka nemzetközi szervezése.

Münchenben nagy ünnepek között folyt le a »Brücke« első közgyűlése, amelyen megjelentek az uralkodó régensherceg, a ministerek, a diplomaták, köztük VELICS, osztrák-magyar követ is. Az írói világ, a tudomány és kereskedelem színe-java vett részt az intézet felavató ünnepségén, melynek eszméje két évvel ezelőtt született meg és egyike legkiválóbb szervezője maga OSTWALD professor volt. A »Brücke« célja a világ szellemi életében olyan középpontú szolgálni, amely mint nemzetközi világintézmény egyesítené a tudomány, a kereskedelem és ipar terén a szellemi élet összes munkáit. Székhelyéül Münchent választották, mely a maga nagy művészi és tudományos centrumánál, másrészt a világvárosi forgatagtól való mentességénél fogva erre nagyon alkalmasnak kínálkozott. Elnevezését az intézmény onnan vette, hogy híd gyanánt akar szolgálni a nemzetek szellemi munkája között.

OSTWALD szerint a hullámmozgás törvénye, amely minden történeti fejlődésben érvényesült, a szellemi munka terén s fennáll és nem egyéb, mint az általános kinematikai törvényszerűségnek egy sajátos esete, amely egy önszabályozásnak visszahatása által az időben történő folyamatokra nézve íeliételeztetik. Minden szabályozó szükségszerűleg javítja a folyamatot és innen ered ugyanennek a hullámmozgása, mint szükségszerű következmény. Az emberi culturának OSTWALD szerint a következő phasisai vannak: 1. őszállapot, vagyis az egyén nem vált el a környező világtól; 2. primitív individualismus, az egyén a környezettel szemben áll; 3. primitív társulás, amikor az az egyént absorbeálja, tekintet nélkül az egyéniségre; 4. a magasabb individualismus, az egyéniségnak

felszabadulása a merev socialis korlátozás alól; 5. a magasabb társulás foka, mely az egyest az ő sajátos tehetségének felhasználásával értékesíti. (Szervezet.) Ez az utóbbi a culturának legmagasabb foka, melyet az erősen kifejlett egyéneknek specialis tevékenységben való tudatos együttműködése jellemez. A szellemi munka tekintetében az egyéniség magas fejlettségének korszakát éljük, amely után a társadalmi culturára nézve a legmagasabb és legértékesebb fok, a kiváló tehetségek szerves együttműködésén elv korszaka következik. A »Brücke* feladataul tűzte ki a szellemi munkának ezen legfelsőbb culturális alakját elősegíteni. Az államok részben még a culturális fejlődés egy primitivebb fokán állanak, de egyes dolgokban, mint vasút, posta, hajózás, az állami határokat átlépő szervezetek létesültek. A »Brücke« a világ culturális szervezetébe lép be, a szellemi értékek nemzetközi jellegét hangsúlyozva. E javak nemzetközi gyarapítása által részt vesz a tartós béke megőrzésében is.

Ennek az eszmének, amely a nemzeteknek közeledését és együttműködését a tudomány, a kereskedelem és ipar, s a közlekedés révén igyekszik előmozdítani és szervezni, már eddig is sok híve akadt nemcsak egyesek, hanem a nagy állami és világvállalatok körében is így egyes német vasutak, a Hamburg-Amerika-Linie, a Norddeutscher Lloyd, a jenai Zeiss-czég, a berlini Kathrciner-gyár csatlakoztak hozzá. Az intézményhez fog még tartozni egy világ-levéltár is, amelynek terve közeledik a megvalósuláshoz, míg a »Brücke« zenearchivumának alapját KELLER OTTÓ zeneíró vetette meg.

Gyulai Aladár.

Közgazdaság.

Az olasz védővamos politika eredményei.

A XX. század első évei egész Európára meghozták a protectionismus újjáébredését, mely pedig már a megelőző évszázad nyolczvanas éveiben indult ki a tengerentúli verseny által fenyegetett agráriusoktól. Hogy mezőgazdaságát védje és felvirágoztassa, Németország lett az újráleledt vámpolitikai irányzat leghűbb bajnoka. Vasszigorral megszerkesztett 1902. évi tarifájának hatása alatt a legtöbb európai állam

kénytelen volt szintén csaknem prohibíciós vámokat életbeléptetni. A féktelen protectionismus azonban különösen az utóbbi néhány év alatt oly erővel hatott közre a népesség megélhetési viszonyainak súlyosbításában, hogy a külföldön mindenütt a fogyasztók egyre hangosabban adnak kifejezést a tűrhetlenné váló állapotoknak. Az agráriusok tyrannismusára a német nép a legutóbbi választások alkalmával a socialista képviselők számának óriási arányú emelésével felel; az Egyesült-Államokban a trustök monopóliumához vezető védővamos tarifa a republikánusok uralmát dönti meg; ezek helyébe a demokraták lépnek élükön WILSON elnökkel, kinek programjában első pontként szerepel a túl magas védővámok nem ritkán 50%-kal való leszállítása, a megélhetésnek ez úton is olcsóbbá tétele. Franciaországban MOLINARI számításai alapján a védővamos régime évente másfélmilliárddal drágította meg a lo gysztaást, YVES GUYOT szerint¹⁾ pedig egész Franciaország lakosságának 95%-a nyög az új vámrendszer igája alatt, míg a tisztán ipari népességnek csupán csak 14%-a az, mely a magas védővámok által istápolat iparágak folytán kedvezőbb anyagi viszonyok közé jutoti; oly tények ezek, melyek a védővámok francia híveit arra kényszerítették, hogy egyenként visszavonják eddig hangoztatott érveiket s végül is csupán abba az inkább csak elméleti jelentőségű tételbe kapaszkodjanak, hogy a védővám a magas árak fenntartásával a nemzeti termelés fokozásának egyik legfőbb eszköze. E tételben is benne van már, amit egyébként általában mindenütt tapasztalunk, hogy a drágaságnak egyik főoka a magas vámvédelem; az okozat pontos meghatározása azonban a külföld országaira is nehéz, de különösen beható tanulmányt követel nálunk az Ausztriával fennálló különleges viszony folytán. Mindenesetre a mérsékelt mezőgazdasági védelem és iparpártolás e módja átmenetileg igazolt, magasabb gazdasági fokon azonban kétélű fegyver, mely nemcsak a fogyasztók helyzetét súlyosbítja tetemesen, hanem a többi állam részéről az egyes nemzetek gazdasági életére egyenesen vészthozó megtorlásra vezethet, mint azt alább az olasz-francia példából látni fogjuk.

Azokról a gazdasági pusztításokról, melyeket a rosszul alkalmazott védővámok Oroszországban, Spanyolországban, Görögországban, az Egyesült-Államokban és Kanada an okozlak, megkapó képet fest STONE »The double tariff system« című dolgozatában. Olaszország kereskedelemügyi ministere, FRANCESCO NITTI, csak nemrég jelentette ki, hogy bár némely iparágat még egyidőre az eddigi vámvédelemben kíván ugyan részesíteni, azonban nem zárkozhatik el azon jelenség

¹⁾ Le commerce et les commerçants. Paris 1912.

elől, hogy azok a körülmények, melyek a technikai és gazdasági hátramaradottság miatt indokolttá tették az eddigi magas vámvédelmet, ma már nagyrészt megszűntek. A jelen pillanattól kezdve a kiviteli lehetőségek emelésére, a külkereskedelmi szervezet fejlesztésére kell a legfőbb súlyt helyezni, ami csupán méltányosabb vámpolitika mellett lesz lehetséges.

Lássuk most már közelebbről Itália külkereskedelmi politikáját, mely igen értékes tanulságokat nyújt. Még 1910. év végén az olasz földművelésügyi miniszter, LUIGI LUZZATI, felhívta a kiválóbb gazdasági egyesületeket és kamarákat annak alapos kifejtésére, hogy melyik vámpolitikai irányt tartják a rövidesen elkövetkezendő külkereskedelmi tárgyalásoknál célravezetőbbnek: a szerződéses avagy pedig az autonóm vámtarifa megvalósítását. A kamarai jelentések közül különösen a milánói, a pisai, a mantovai és a bresciai kamarák előterjesztése említésre méltó, melyek mind sürgetik a külkereskedelmi politika reformját s e reformhoz mindegyikük részletes javaslatot dolgoz ki. A milánói kamara, mely a legérdemesebb munkát végezte, súlyt helyez elsősorban arra, hogy az eddigi vámpolitikai régime eredményei statisztikai adatokkal pontosan megállapíttassanak. Érdekes és tanulságos a többi kamarai jelentés is; közülök egyik sem várja a gazdasági fellendülést, kizárólag a magas vámvédelemtől, hanem valamennyi az olasz gazdasági viszonyok tárgyilagos mérlegelését tekinti a kiindulás alapjául. E körülmény annál inkább szembetűnő, mert az olasz nagyipari érdekképviseltek, amelyek véleményét a Luzzatti kormány szintén kikérte, kivétel nélkül a vámok további emelése mellett nyilatkoztak; így pl. a textilipari szövetség a szövőipart védő tarifák 30%-os emelését tartja szükségesnek s alig valamivel szerényebbek a többi iparág követelése is.

A vámpolitikai kérdések tárgyilagos megvilágításához legújabbán néhány kiváló olasz gazdasági író is értékes anyagot szolgáltatott. Első helyen áll ezek között BONALDO STRINGHIER terjedelmes monographiájával,¹⁾ melynek számos lapja amellet tanúskodik, hogy írójuk szintén a protectionista törekvések lelkes híve. Ugyancsak ily irányú FONTANA-RUSSO kereskedelmi akadémiai tanár dolgozata, melyet a »Revue Economique Internationale« 1911. évi február havi számában tett közzé.

Ezzel szemben napról-napra nő azoknak a száma, kik az olasz vámpolitikát liberális elvek szerint kívánják irányítani az 1917. évi külkereskedelmi szerződések megkötésekor. Ez irány legkiválóbb szószólója az olasz közgazdasági irodalom-

¹⁾ Gli scambi con l'estero e la politica commerciale italiana dal 1860 al 1910, Roma 1912.

ban GIUSEPPE PRATO, ki a »Riforma Sociale« egyik utóbbi számában élénk színekkel festi azt a gazdasági pusztulást, melyet a helytelenül és túlzott mértékben alkalmazott proteccionismus az elmúlt évtized alatt olasz földön véghez vitt. És valóban gazdasági pusztulás lépett Itáliában az utolsó tíz év gazdasági politikájának a nyomába. A túlzott ipari Proteccionismus hatása alatt a mezőgazdaság főágaiból, mint az olajfa, déligyümölcs (czitom, narancs, mandola stb.) és szőlő termelésében megkötött tőkék a magas ipari vámvédelem csábítására kivonattak s ipari vállalatok tömeges alapítására fordítottak; ennek következtében néhány év múlva, oly mérvű ipari túltermelés állott elő, mely a kedvezőtlenebb viszonyok között dolgozó vállalatok egész légióját döntötte halomra,¹⁾ Viszont a mezőgazdaság, mely a belterjes művelési ágaknál töke nélkül nem tudott fejlődni, csakhamar szintén a visszaesés jeleit mutatta, mit az egyre rohamosan növekedő kivándorlási adatok bizonyítanak leginkább.

Középső és Délolaszország mezőgazdaságának első fel lendülése az 1860-1888. évekre esik. A világpiacon emelkedő árak hatása alatt az olasz bankok figyelme már a hatvanas évek elején a speciálisan olasz mezőgazdasági ágak felé fordul. Mind több és több legelőt és szántóföldet ültetnek be szőlővel, mandola- s különösen czitrom- és narancsfával. A földnélküli olasz paraszt, a contadino, is megembereli magát abban a reményben, hogy ez új termelési ágak a kedvező termelési viszonyok folytán őt is rövidesen a birtokosok sorába fogják emelni. A töke és 'munka vállvetett összműködése helyenkint bámulatos eredményeket ér el rövid két évtized alatt. Az 1803-iki, majd az 1881-ben Franciaországgal kötött kereskedelmi szerződések az olasz mezőgazdasági termékeknek kitűnő piacot biztosítottak, annyira, hogy rövid időn belül az olaj kivitele megkétszereződött, a déligyümölcs kivitele háromszorosára, a borkivitel pedig tízszeresére emelkedett.

Az 1881. évi egyezménynek a lejárat előtt négy évvel való felmondása s az erős védővamos szellemben megalkotott új olasz vámtarifa vont a maga után azt a kíméletlen vámháborút a két ország között, mely beláthatatlan időre megbénította a »Mezzogiorno« egész gazdasági fejlődését.²⁾ Az osztrák-magyar monarchiával és a Németbirodalommal 1802-ben, majd hat évvel később a Franciaországgal kötött szerződések, melyek az olasz ipari védővámokat mérsékeltek s ezért cserébe bizonyos kisebb jelentőségű kedvezményeket nyertek az olasz mezőgazdasági termék kivitele számára, csak igen kis mértékben járultak a helyzet javításához, mert

¹⁾ L. K. LKMONON: L'Italie économique et sociale. Paris 1912.

²⁾ I. il mezzogiorno c lo Stato italiano. Bari 1911.

a mezőgazdasági termékek kiviteli érdekeit nem igen módították elő, úgy, hogy LUZZATI 1900 áprilisában az Accademia dei Lincei nagygyűlésén joggal mondhatta, hogy az olasz mezőgazdaságot újra meg kell teremteni.

Hogy a miniszerelnököt e kijelentésében nagyon is alapos megfontolás és az olasz mezőgazdaság minden ágának részletes ismerete vezette, azt a legkiválóbb olasz nemzetgazdák, mint PARETO, de Vin, GIRETII, COLLETTI és mások számos ily értelemben írott munkája bizonyítja. Az olasz gazdasági politika e legfontosabb kérdésével ALBERTO CARONCINI foglalkozott mégis a legbehatóbban. Szerinte a nyolcvanas évek végén kitört olasz-francia vámháború pótolhatatlan veszteséggel sújtotta az olasz mezőgazdaságot, mert egyszeribe elvesztette a franciaországi vevők elmaradásával azt a piaezot, melynek kívánalmaihoz a maga termelési berendezéseit évek során teljesen hozzáfőrmálta volt.

A Mezzogiorno mezőgazdasági productumainak egész kivitele, mely eddig Franciaországban talált elhelyezést, visszahullott a belföldi piaezokra, hol természetesen nagy áresést okozott; de még ez alacsony árat is alig tudta a rendkívül magas ipari védővámoktól agyonsanyargatott fogyasztó megfizetni. A kormány ugyan vasúti tarifaengedményekkel és egyéb szállítási kedvezménynyel igyekezett új piacokat teremteni, azonban csakhamar kitűnt e kedvezmények teljes elégtelensége ily nagyarányú válsággal szemben, mely az olasz gazdasági élet minden terén egyre nagyobb áldozatokat követelt.

A prohibitív francia vámtarifa az olasz mezőgazdasági kivitelnek útját állván, a rendelkezésre álló tőke északra húzódott s az ottani védővámokkal körülbástyázott iparvállalatokban keresett elhelyezést, sőt minthogy a Mezzogiorno gazdaságainak eddigi rentabilitása a francia piac elvesztésével tetemesen alászállott, az e gazdasági üzemektől kivonható tőkék is északra vándoroltak.¹⁾ Hiába próbálkozott a kormány a gabonavámok folytatólagos emelésével; ezzel is a kitűzött czéllal éppen ellentétes hatást ért el, t. i. azt, hogy gabonatermelés a vámvédelem mellett oly silány földekre is kiterjesztetett, melyekről rövidesen kitűnt, hogy a túlságos magas termelési költségek a nyers jövedelmet csaknem egészen felemésztik. A kiscgazdákat és törpebirtokosokat annyira megtévesztette a gabonavám hatása alatt felszökött búzaár, hogy a legterméketlenebb hegyvidékeken is megkisérlették a gabonatermelést s a busás hozadék reményében nem egy hegyoldalon gyűjtötták fel az erdőt, hogy gabonával ültessék be az irtásokat; néhány évi elkeseredett küzködés után pedig

¹⁾ L. ALBERTO CORONCINI idézett munkáját.

kénytelenek voltak mint anyagilag teljesen tönkrement egyének a tengerentúli kivándorlók anélkül is aránytalanul nagy tömegét szaporítani.

Az 1892-ben néhány közép-európai állammal megújított szerződés már valamivel liberálisabb, s különösen a svájci mérsékeltbb vámtarifa a délolasz kivitel ismét lélekzethez juttatja. E szabadelvűbb felfogás rövid idő alatt tapasztalt eredményei arra ösztönzik az érdekelt exporteireket, hogy heves harcot indítsanak a védővamos politika ellen, mely a külföld részéről csak megtorlást idéz fel. A pugliai gazdák mind szélesebb agitációt fejtenek ki, s lassankint egész Délolaszországot megnyerik, melyet a túlzott protectionismus már a legnagyobb gazdasági válsággal fenyegetett. Mind több és több tagot számlál az új liberális irány az olasz nemzetgazdaság tudományos művelői sorából is, kiket széleskörű vizsgálódásaik vezetnek oda, hogy ők is az eddigi vámpolitika megváltoztatását kívánják a kormánytól. Egyes termelési ágakról készült tanulmányok élénk színekkel ecsetelik, hogy míg egyrészt a mezőgazdasági termékek elvesztették eddigi piacukat s az igénytelen belföldi fogyasztásra szorítottak, addig az óriási védővámokkal körülvett iparágak távolról sem felelnek meg a hozzájuk fűzött reményeknek.¹⁾ Egyik szellemes olasz gazdasági író szavai szerint az 1887-iki vámtarifa kierőszakolt kölcsön volt, melylyel az ipari üzemek a fogyasztók zsebéből maguknak a modern berendezésekhez szükséges tőkét előlegezték.²⁾

Sajnos azonban, hogy e szellemes megjegyzés csak részben mondható igaznak, mert az agyonvédelmezett üzemek éppenséggel nem siettek, hogy gyári berendezéseiket a modern követelményekhez képest átalakítsák és kiegészítsék. Éppen ez «a körülmény az ellenpárt kezében az egyik legerősebb fegyver. A Reggio di Calabriában nemrég alakult socialpolitikai egyesület szemléje igen érdekes cikket közöl e kérdésre vonatkozólag ALFIERI mérnöktől, mely élénk világot vet az olasz ezukoriparnak az óriási vámvédelem által fejlesztett kinövésére; ez anomáliák szinte tipikusoknak mondhatók a legtöbb nagyipari üzemre is. ALFIERI-től megtudjuk, hogy a 88 lirás vámtétellel sújtott külföldi nyersezukur ára az olasz piaezokon 116 lira, tehát a 67.2 lira termelési adó levonása után, melynek azonban alig héttizedrésze folyt be tényleg a kincstárba az u. n. »sistema di accertamento« következtében, a

¹⁾ L. E. GIRETTE: The misdeeds of protection in Italy London 1912

²⁾ CABIATTI: L'Italia e i trattati di commercio ez. munka 94 oldal szerint »un prestito forzoso caricato sulle varie classi di consumatori per anti ipare ai industriali i capitali di cui essi abfcersognvano per riforniro di machinario moderno i loro stabilimento.«

vámvédelem a cukorgyárosoknak minden métermázsa cukor után 70 lira hasznot hajtott. Elképzelhető, hogy az eleinte óriási haszonnal kecsegtető ipari foglalkozás egyszerre a cukorgyárak egész tömegét teremtette meg, hiszen a külföldi üzemek üzleti mérlegében már az is jelentős szerepet játszott, ha a cukrot métermázsként néhány fillérrel lehetett olcsóbban előállítani. Míg azonban közvetlen a vámtarifa életbelépése utáni időben alapított gyárak rövid ideig tényleg legalább 40-50%-os osztalékot fizettek, addig néhány év múlva a 13-ról 33-ra emelkedett cukorgyárak nagy része felszámolás alá került s a befizetett részvénytőke csaknem egészen odaveszett. E végzetes bukás természetesen számos tényezőre vezethető vissza. Így a szédületes cukorgyáralapítás idején kétszeres áron vették meg a külföldről azokat az ócska berendezéseket és gépeket, melyek a legtöbb esetben már csak beolvasztásra voltak jók, értéktelen termelési szabadalmakat méregdrágán vásároltak, számos gyár megengedte magának azt a fényűzést, hogy száz és száz kilométer távolságról szállította a termeléshez szükséges nyersanyagot, majd pedig, amire még nem volt példa a cukorgyártás történetében, néhány cukorgyár belátva azt, hogy a távoli vidékekről beszerzett nyersanyag szállítási költségei a nyers haszon tetemes százalékát felemésztik, egyszerűen összeszedelőködött s oly vidékre tette át székhelyét, hol a szükséges cukorrépat helyben vagy nem nagy távolságról szerezhette be; természetesen ez a költözködés végeredményben mindenkor néhány százezer lírába került, pedig a nápolyvidéki répa sem volt sokkal használhatóbb, mint a segni-i s a piacenzai sem volt inkább acclimatizált növény, mint a cremonai, mert vetőmagul mindenütt a középeurópai cukorrépa magját használták. E különféle módon véghezvitt ropant értékpocsékolás természetesen csak az óriási vámvédelem mellett volt lehetséges, melynek terhét közvetve a fogyasztó viselte. Az olasz kormány 1902-iki cukoradó revisiója, mely a dissimulált védelmet a »systema di accertamento« részlegesen megszüntette, a cukoripar válságát tetemesen elősegítette. Az időközben bekövetkezett túltermelés a bruxellesi cukoregyezmény értelmében nem nyerhetett kellő levezető csatornákat a külföldi piacok felé sem; végül az olasz cukoriparnak megadta a kegyelemdőfést az 1910. évi július hó 17-iki törvény, mely a termelési adót hat éven keresztül évenként egy lírával emeli.

Az olasz iparnak szándékosan ezt az ágát választottuk, mint amelyik legvilágosabban bizonyítja a helytelenül és túlzottan alkalmazott védővamos politika rombolását. Emellett azonban hasonló eredményeket láthatunk a legfontosabb ipari termelésnek úgyszólván minden ágában is; így különösen a

textiliák gyártásában, a pamutiparban¹⁾, a vas és fémiparban²⁾, valamint a selyemiparban.³⁾ Az ipari termelésnek helytelen irányba való terelését látjuk abban a körülményben is, hogy nemcsak azon iparágak számára adta meg az olasz vámpolitika a támogatást, melyek fejlődésére az ország speciális viszonyai mellett számítani lehetett, hanem az iparnak minden nemét szinte erőszakosan akarta meghonosítani. Ez a téves felfogás, egyrészt a magas termelési költségek miatt megfosztotta a mesterséges eszközökkel is csak alig fenntartható iparágakat attól, hogy a külföldi piacokon felvehessék a versenyt, másrészt a belföldi fogyasztókra rótt oly súlyos terheket, melyek ellen az olasz nép mind hangosabban tiltakozik. A túlságba vitt védővamos rendszernek Olaszországban ezek után előreláthatólag meg kell dőlnie, mert az ipari termelésnek a mezőgazdaság rovására történt megökölatlan kiterjesztése túltermelés, vállalatok, tőkék, existenciák egész sorának pusztulására, s a gazdasági érdekellentétek oly kiélesedésére vezetett, mely az eddigi irányelvek megváltoztatása nélkül kétségkívül a legsúlyosabb socialis forrongásokat fogja felidézni. Hogy az elzárkózás politikája Olaszországban is elérte tetőpontját, mely után csak liberálisabb aera következhetik, azt az olasz kormánynak az 1917. évi kereskedelmi szerződések tárgyalásakor lesz alkalmá bizonyítani, annál inkább, mert az ország 3 milliárd értékű behozatalából csak 700 millió lira esik azokra az árukra, melyekre szerződéses vámtételek nyertek alkalmazást.

Petheő Kálmán.

Socialismus.

A történelmi materialismus világállamának nehézségei.

MARX az általa formulázott történelmi materialismus névében hirdette, hogy miként a jog, vallás, erkölcsi törvények stb. fejlődési termékek, ez áll az államra nézve is, amely az őscommunisban nem létezett s a jövő communismusában sem fog létezni. Szerinte a jövő társadalmából pusztulni fog-

¹⁾ 1. NOLA: La crisi cotoniera, Giornale dei Economisti 1912 no 4, 5, 6.

²⁾ 1. CHIESA: Siderurgia, Patria 1912 no 72, 73.

³⁾ 1. CABIATI: La crisi serica, Riforma Sociale 1910 settembre.

nak az osztályok s velők az osztályküzdalem is. Ez MARX rövidre fogott illusiórius kétszerkettője, amit a jövő socialista állama czáfolhatna meg legilletékesebben, amennyiben az osztálykiválás alapja, a társadalmi functió, továbbra is fenn fog maradni. A termelési és fogyasztási folyamatok állami vezetése és irányítása ugyanis szerfelett terjedelmes és szövevényes hivatalnoki kar létrejöttét fogja eredményezni. S így a soeialista világállam vezetőkre és vezetettekre való differenciálódása végeredményben mégis osztályuralomhoz vezetne.

Ha meg is születhetnék nemzetközi alapon az óriási socialista államgépezet, mechanismusa elé komoly nehézségek gördítenének akadályt.

A világállamnak ugyanis a különböző műveltségű népfajok és nemzetek complexumát kellene közületében egyesítenie, aminek kicsinyített kiadását, mikroskopikus társadalmát megtaláljuk Amerikában, a szabadság és népfelség classikus földjén is, ahol azt látjuk, hogy a legszélesebb jogkiterjesztés sem avathatta a »színes« fajt a fehérrel egyenlő socialis orgánummá. A »miért« a »színes« szón sarkallik. A fehér és színes ember között az egyenlőség daczára oly nagy az ellentét, hogy egy gondolkozó ajánlja a 7 millió színes ember visszatelepítését afrikai őshazájába.¹⁾ Ez a tünet a fajok küzdelmére vezetett, amely bár hallgatagon szenvedés nélkül is megy végbe, az alsóbbrendűek kiirtására vezet, ami nem a múlt vagy távol jövő egy lapja, minthogy mindez szemünk előtt megy végbe a világon mindenütt. Jellemzően figyelhető pedig ez az angolszász művelődés határain belül, amelyre oly büszkék vagyunk s amely annyiunk lelkében egybe van forrva a szabadság, vallás nemes eszményeivel, miket a faj kifejlesztett.

Ez a társadalmi antagonismus nemcsak az amerikai fehér és színes fajt, hanem a másvilágrészi, kiválóan pedig az ázsiait is jellemzi, annyi különbséggel azonban, hogy itt nemcsak a faji, hanem a gazdasági ellentétek emlőin is táplálkozik az antagonismus. Kína a világ legrégebb művelt állama a fehér faj gazdasági eszközévé sülyedt le kiválóan azóta, hogy az európai kalmár szellem behurczolta szűzi földjére az ópiumot s megmérgezni igyekezett vele az ottani lakosságot.

Az európai civilisatio ma már annyira átgúrta a sárga társadalmat, hogy az önmaga is rájött eszközi rangjára. Ebből az európai üzleti kihasználásból származott ellenszenv és faji energiakészlet dolgozik most a sárga társadalomban, hogy a kalmár fehér faj kizsákmányoló üzelmének véget vessen s hogy beigazolja a turáni elem, hogy Ázsia, csak az ázsiaiaké

¹⁾ Amerikában fogalommá is vált, hogy többet ér egy fehér koldus, mint egy milliomos néger.

lehet. Kínának százmilliói egy ősrégi civilisatio és cultura szárnyain annak európai szempontból is magas fokára emelkedtek, az európai hatás következtében igényei megnövekedtek, amit öneszmélése megsokszoroz még. Mindennek eredménye a kínai társadalom önértetének megizmosodása úgyannyira, hogy a lenézett sárgában csakhamar ott terem a fehér fajnak komoly versenytársa. A modern iparnak, technikának meghonosodása éppen úgy átfogja alakítani Kína társadalmát, mint átalakította Japánét.

A kínai sárga társadalom rohamos fejlődése, önálló gazdasági berendezkedése miatt előbb-utóbb összeméri fegyvereit a fehér fajjal, ami a világgazdaságban, politikában figyelemreméltó zökkenést idézhet még elő. A faji és gazdasági ellentétek tehát komoly nehézséget gördíthetnek a világállam kialakulása elé, illetve megbéníthatják közéletének egy cél felé irányuló összműködését.

S ha az európai nemzeti társadalmak összeolvasztásával a fehér emberfaj kebelében létesülne is egy szélesebbre tágult, mondjuk »Európai állam« constructioja, még mindig nem jelentené ez a világállam kialakulását, melyet csak a fehér és a színes fajnak egyenlő jogi erkölcsi és társadalmi alapon való kiegyenlítődése valósíthatna meg.

Amíg azonban a fehér bizonyos fölényre tekint színes embertársára, s amíg mint kiaknázok és kiaknázottak állanak egymással szemben s a culturának egyenlő osztályrészesei nem lesznek, addig a két faj összeolvasztása hiábavaló kísérletnek bizonyul: a világállam meg, ha mindjárt a legradikálisabb intézmények is biztosítanák kiépülését, mondvacsinált alkotásnak bizonyulna, amely a legkisebb megrázkódtatásra a kártyavár sorsára jutna. Mert JÁSZI OSZKÁR szerint: »Az intézmények magukban véve nem biztosítékai a boldogságnak, a társadalom tagjainak kellő erkölcsi és szellemi tulajdonságai nélkül értéktelen mechanizmusok, egészen úgy, mint az erkölcsi és szellemi nevelés hasztalan a kor szükségleteinek megfelelő intézmények nélkül.«

A világállam második nagy akadálya az, hogy a nemzeti sajátságok, nemzeti öntudat és több százados nemzeti kulturák romjain épülhetne csak fel az ilyen világállam. Erről csak akkor lehetne álmodozni, ha pl. egy szép napon a földön élő összes emberiségből, illetve nemzetek lelkéből eltűnnének a faji sajátságok, kiveszne századoknak avagy évezredeknek szent hagyományai; s ha ráadásul az emberiség MARX történelmi materialismusának öröme vagy színessé vagy fehérre változnék át.

De ha a közel- vagy távoljövő egy szerencsés 24 órájában valóra is válna a világállam ábrándja; nem lenne üdvös az egyetemes fejlődés szempontjából az egész emberiségnek,

a világgállam normái szerint való uniformizálása, mert éppen a nemzeti kvalitások, nemzetegyéni sajátságok készítették az egyes nemzeteket arra, hogy természetadta erőiket, energia-készleteiket kifejtsék, s hogy az ebből származó verseny alapján az egyes nemzetek az egyetemes fejlődést előbbre vigyék.

Az emberiség eddigi története is azt bizonyítja, hogy az egyetemes cultura kiépítésében minden nemzetnek a magasabb rendeltetés szabta feladatát meg kellett oldania. Ebből a látszögből tehát az egyes nemzetek a kör javát kiépítő sejttek, az egyetemes fejlődést kiépítő közös munkában, külön-külön pótolhatatlan osztályrészesek, s mint ilyenek az idők folyamán mindig kölcsönhatásban állottak s állanak egymással.

Történeti szükség volt tehát a rómaiak egyéni sajátosságára a jogszolgáltatás, a hellénrómai culturának az emberiség közkincsévé avatása szempontjából, a görögre a szabadság, egyenlőség igaz szép és jó örök eszméinek hirdetése miatt, az élet megszébbítése szempontjából. Az angolra pedig szükség volt, hogy tanítsa a cultura önhittségétől elkopatot, eszményekben szegény »má«-nak emberiségét arra, hogy csak igazán akaratos, szorgalmas, de egyúttal vallásos nép lehet nagyra hivatott, s érdemes a létért való küzdelemben a győzelemre. (L. az angol Tíz parancsolat 9-ikét. Vallás: a nemzet, mely elhanyagolja lelkét, elpusztul . . .) És e nemzet vezette rá az emberiséget a vasutak, gépek használatára, az egyesületek, kaszinók és lapok socialis fontosságára. A francia nemzet adománya az emberi fejlődéshez, hogy forradalma »tisztító tüzből emelkedett ki az emberi egyenlőségnek, méltóságnak érzete, az emberszeretet, az igazi humanismus tisztultabb nemesebb világnézete«. »A magyar népnek sincs csekélyebb hivatása – mondja SZÉCHENYI – mint képviselni Európában – ázsiai bölcsejében rejtöz, eddigelé sehol ki nem fejtett, sehol érettségre nem jutott sajátságait egy törzsök fajnak, mely . . . annyi különöst s erejénél fogva bizonyosan annyi jót és nemest rejt magában, mint az emberi nemnek akármely lelkes és erős családja. Az emberiségnek egy nemzetet megtartani, sajátságait mint ereklyét megörizni és szeplötlen minőségben kifejteni, nemesíteni erőit, erényeit s így egészen új, eddig nem ismert alakokban kiképezve, végcéljához az emberiség feldícsötítéséhez vezetni: – ez a feladat.« – A különböző nemzeti culturák kiépülése szükségképpen volt tehát, mert ezeknek egygyé olvadása teremtette meg a harmonikus egyetemes culturát, amely a történelem évlapjain az egyes nemzeteknek, mint alkotóinak nevét dícsötíti.

Ami tehát áll az egyesre, hogy az »nemzetében dícsötül meg«, azaz taglalódik bele mint socialis szerv az egyetemesbe, – ami pedig fejlődés eredménye, emelkedettsége a

gondolkodásnak, amely a nemzetnek az emberiséghez való viszonyát felismerte, – ez áll a nemzetre is, mennyiben ez az emberiség fogalmában dicsőülhet.

Miképp az eddigi történeti fejlődésnek feltétele volt az emberiségnek nemzeti társadalmakba való tömörülése, nemzeti társadalmak szerint való differenciálódása, azonképp szükség van erre a jövő egyetemes fejlődés szempontjából is; mert ez nem ismer pihenőt, ennek a természet törvényei szerint tovább kell hullámoznia, ami csak a nemzeti államok fennmaradása mellett várható. Ennek a fejlődésnek abban a pillanatban elállana a lélegzete, melyben a világállam a nemzeti államok romjain installálhatná uralmát. Ez ugyanis bevallott célja szerint törülne a nemzet egyéniségéből, sajátosságából származó versenyt, mely a létért való küzdelemben nyilvánul, s amely a haladás alapvető megindítója volt. Ez nem lenne egyéb, mint sötétbe ugrás, helyesebben az egyetemes fejlődés feltartóztatása, minek pedig a természet megalkuvást nem ismerő örök törvényei szerint tovább kell haladnia egy ismeretlen culturállomás felé.

Ha a keresztény ethikai alapon nyugvó létért való küzdelmet, versenyt megszüntethetné a történelmi materializmus, nemcsak a történeti fejlődés venne retrograd irányt, hanem ennek nyomában szélcsend állana be, az emberiség életében. Elköltöznék az élet küzdő teréről a mozgékony, testünk lelkünk ruganyossága, ami éltünk megszébbítésében jelentkezett, s aminek köszönhetjük a nagy tettekre való hevülést az emberi élet nagyobb kilengéseit.

A világállam kialakulásának nagy kérdőjele a nemzeti társadalmak összeolvasztása, ami ellen az egyes nemzeti jellemek, nemzeti sajátosságok tiltakoznának leghangosabban, minthogy a nemzetek jellemének uniformizálása csak azok idegzetének megváltoztatásával lenne keresztülvihető, ami egyértelmű művelet a nemzetek kiirtásával.

Századoknak, sőt évezredeknek szokásait, erkölceit, szentelt traditioit féltékenyen őrzi minden életrevaló nemzet, melyet semmiféle hatalom, emberi számítás nem törülhet ki lelkéből. Hazánkat ezeréves dicső múltunkhoz való szívós, ragaszkodás, Kínát még több évszázadnak történeti emlékei, nemzeti ősi energiái tartották fenn az idők viharai közepe is.

Minél szilárdabb közkincsét képezi a művelt nemzeti társadalmaknak a keresztény világlátás, annál biztosabban zátonyra kerül a történelmi materializmusnak a nemzeti öntudat eltörlését célzó törekvése, mert több száz év áll mögötte, több század organizálta be lelkébe, s vitte be a nemzettest vérkeringésébe a mult szentelt hagyományainak megbecsülését. Azon közmeggyőződés hatása alatt, hogy úgy az

egyes, mint a nemzet az isteni czélgondolat értelmében a közt kiépítő feltétlenül szükséges és pótolhatatlan sejt.

S így minden egyesnek, minden nemzetnek egyéniségét egészset építő, az egyetemes fejlődést előbbi vivő feladata miatt becsüljük. Az egészben, a feltétlenül gyökerezik tehát úgy az egyes, mint a nemzet értéke.

Ebben az értelemben tehát az emberi társadalom művelődés jövő fejlődésének feltételei a nemzeti államok, melyeknek éppen létezése a legbeszédesebb bizonyíték arra nézve, hogy az egyes nemzeteknek egyéni sajátos culturális czélok megvalósítása a rendeltetése, mely az egyetemes cultura, fejlődés pótolhatatlan kiegészítője, componense. Enélkül államot, ha mindjárt a közös védelem szükségességét is keressük benne – mint princípiumot, – joggal el sem képzelhetünk.

A történelmi materialismus jövő collectivista társadalmá, minthogy vezetőkre és vezetettekre való differenciálódásának feltétlenül be kellene következnie, egy nem tökéletes cooperatio esetén kizsákmányoló bureaucrátiához, vagy egy mindenható központi hatalomhoz vezetne, mely utóbbi megzsibbasztotta az inka collectivista államot is »amely a communismuson és szélső absolutismuson nyugodott«.

A keresztény collectivista társadalmak sokkal több szabad mozgást engedtek, mint az eddigi nem keresztény collectivista társadalmak, vagy amennyit nyújthatna a történelmi materialismusk jövő világállama. A kereszténység szelleme az, mely tiltakozást jelent az ellen, hogy az individuumot a társadalom felszívja, másként pedig az Individualismus birtokában sociálizáló ereje nem engedi meg, hogy az a társadalomtól elszakadva, más összetételben socialis atommá váljék. Tehát a collectivista társadalomban is életképesség csak ott észlelhető, ahol vallás van. Ez a tapasztalat ellentmondott a socialdemokraták történelmi materialismusra épített elméletének.

Ez a világállam legnagyobb gyöngéje, a vallástalanság szegezhető le. E kérdést nem kell mélyebbre ásnom, amennyiben a világtörténelemnek elévülhetetlen tanulságai vannak arra nézve, hogy az élet ide-oda áramlásai, változásai közben azok a nemzetek, melyek régi erkölcsöket, vallásaikat levették, eltűntek a történelem színpadáról. Róma és Athén egykori világhatalmát a pogány világnézet sértetlensége, bukását pedig ennek letűnte magyarázza meg.

Ha egy a világállamhoz mért kisebb socialis közösség élethajója nem volt kormányozható vallás nélkül, annál kevésbé tehető ez fel egy sokszorosán bonyolultabb szerkezetű közületről, a világállamról. De tegyük fel, hogy egykor a világállam eszméje valóra is válnék; minő erkölcs; alap biztosíthatná annak fennmaradását?

Hogyan nevelhetnénk ennek életerős nemzedéket, ifjúságot, nagy tettekre képes embereket a vallás, nemzeti történelem, nemzeti hagyományok nélkül, ha mindezeket lomtárba helyezzük, mint történelmi ereklyéket? A világállam territorialitása, illetve tárgyi feltételének kérdése teszi a prespectivát teljessé, amennyiben az emberiség földrajzi szétszórtsága s az ezzel járó különböző éghajlati viszonyok szülte heterogen etnographiai és culturalis viszonyok is akadályai a világállam kialakulásának, íme ezek a kérdések, melyek kérlelhetetlen szigorral kiáltják ki a világtörténelem logikájából, hogy világállam, világpolgár képtelenség, az állam végső formája a nemzeti állani, polgár pedig csak honpolgár lehet.

Az emberi társadalomnak vannak komolyan szamba-vehető demarcationális vonalai, melyek az egyes nemzeteket elválasztják egymástól. Ha ezeket kis köröknek tekintjük, beleilleszthetjük ezeket egy az egész emberiséget magában foglaló óriási körbe. A világállam vezetőségét a nagy kör középpontja képviseli, az egyes nemzeteket pedig a kis körök. Lássuk ezen demarcationális kis köröknek van-e hatásuk a világállam cooperatiójára s ha igen, miben nyilvánul ez?

Kétségtelen a világtörténelem tanúsága szerint, hogy a népek életét nemcsak külső körülmények, éghajlati, földrajzi viszonyok befolyásolják, hanem alapvető természeti törvények is, melyek a külső befolyásoktól teljesen függetlenül egy nép sorsára, nagyráhatottságára vagy elenyészésére döntő befolyással vannak.

Ennek a permanens jellemnek, melyet differentióló törvénynek nevezhetnénk talán legáltalában, alapját megtaláljuk a görög nép történetében is. Sajátságos, hogy bár a peloponnesosi dórság és az attikai ion alapjában egy és ugyanazon földrajzi viszonyok befolyása alatt állott, mégis a Földközi-tenger örökké mosolygó ege s jóságos melege nem tudta a dorismust az ionismussal a hellén cultura egyenlő értékű kiépítőjévé átalakítani.

Spárta története a történelem messzi távlatától kezdve, rásütötte a dór egyoldalúság és maradiság bélyegét, amit a görög szellem nagy kilengésének idején, a perzsa despotismusként, illetve keleti hatalomnak nyugattal és annak finomultabb műveltségével való mérkőzése alkalmából sem vetkőzött le. Ezért mondhatta találón HERODOTOS azt, ha valaki azt mondja, hogy Görögországot a perzsa inváziótól az áthéneiek mentették meg, nem tér el az igazságtól. Valóban, minél nagyobb egyoldalúságot árult el Spárta a pánhellénismus érdekeinek védelmében, annál sokoldalúbb önzetlenséget Athén. Nem hiába; hisz két jellem, két világfelfogás választotta el egymástól az ion és dór testvérnemzetet. A dórságot egyoldalúsága csak katonákká nevelte. Az ion elevenség és mozgékonyság

azonban csakamar kiemelte az attikaiakat hazájuk szűk korlátaik közül s beledobta az élet forgatagába, hogy fejlettebb culturájukat átadják a fejletlenebb culturájú népeknek s hogy ami újat, életrevalót találnak másoknál, annak hozzáadásával saját culturájukat vigyék előbbre, innen van az, hogy míg a spártai megeleégszik szűk kis hazájával, addig az athéni újabb és újabb térhódítással szélesíti hazája határait. Az athéni a világpolgár biztonságával mozog mindenütt, mozgékonyága, vállalkozó szelleme nem engedi pihenni. Az ion szellem sokoldalúságából következik, hogy Athén nemcsak Miltiadéseket tudott adni hazájának, hanem Platókat, Sokrateseket, kik az örökszép, igaz eszméinek hirdetésével éppenúgy a classikus görög foki felé vonják az emberiség tekintetét, elismerését és kegyeletét, mint Mohamed hívóinek vonzódását Mekka felé.

Ez a vonás mint sajátos *lélektani mozzanat* megtalálható a modern nemzetekben is, amit a nemzeti törvénytárak tükröztetnek vissza, s amiről a néplélektan tüzetes tanulmányozása még jobban meg fog győzni.

Nemcsak a »verség«, »nyelv«, »történelem« és »szokások« lesznek akadályai az egyetemesítő irányzatnak, hanem mindekfelett a nemzetek elsődleges, állandó jellege t. i. a néplélek melyet a külső földrajzi viszonyok sem át nem alakíthatnak sem nem befolyásolhatnak. Ez a sajátos néplélek szüli a differentialó törvényt (fenti demarcationalis vonal), melynek hatóereje nem merülhet ki a nemzeti culturák kiépítésében csupán, hanem mint örökérvényű törvény, ha valamikor a bábeli torony módjára ki is építenék a világállamot, tovább fogna működni, hogy most mint bontóerő a nagy építmény összeontásából kivegye részét.

Ettől a faji, illetve nemzeti kvalitásból származó dissanantiától fogna fájni igazában a communismus feje, mennyiben a faji mozgékonyág, elevenség a physikai munkától magától értetődőleg hamar elszállítaná a nemzet fiait és utat nyitna előttük a vezetői hatalomra. Ez annál erősebb bareauratikus mindenhatóságra és tülekedésre vezethetne, minél több tagját praedestinálná az emberiségnek az arra való hivatottság vezetésére.

Mint hogy az ion elevenségből, életrevalóságból (jóllehet a ködös Anglia és a verőfényes göröghon népéről van szó ...) és idealismusból az angolszász faj jellemében találunk legtöbbet (sajátságos összetalálkozása és egyezése az ó- és modern kor két legkiválóbb nemzete jellemének), talán túlzás nélkül elmondhatjuk, hogy ez a faj köthetne le előreláthatólag a jövő communismusában a vezetésre legnagyobb teret; annál is inkább mert gyakorlatias gondolkozása, világlátása keresztény ethikai alapon épül fel s népessége a világnépességnek jelentékeny contingensét teszi. A hivatalnoki,

intellectualis érvényesülésből részt követelnének a többi modern nemzetek is érvényesülhetőségük szerint.

A kevésbé művelt állami és társadalmi életet élő fajok pedig (Ázsia, Ausztrália, Afrika és Amerika »színes« társadalmi) a szélesre tágult jogkiterjesztés aegise alatt könnyen sima rabszolgaságba sülyedhetnének. Így azután a communismus közéletének előrelátható egyensúlytalansága akadályt gördíthetne békés társadalmi fejlődése elé. Minél erősebb és minél több nemzetben törne érvényesülésre a differentio törvény, annál bizonytalanabb lenne a világállam egészséges mechanizmusa és erősebb az ellentét a vezetők és a vezetettek között.

A nemzetek alaptermészete, lélektana, velökszületett permanens tulajdonság lévén, idegen culturák szokásainak, hagyományainak a nemzeti lélekbe való beorganizálódása sem változtathatja azt meg. A hellén cultura pl. az egyptominak, feniciainak is az emlőin táplálkozott, de azért a kívülről vett hatások nem assimilálták a hellén lélek sajátosságát, mely anélkül, hogy hazájáról egy pillanatra is megfeledkezett volna, mint valami világpolgár megfordult mindenütt, ahol a civilizatio lüktetését érezte. Viszont maga sem zárkózott el, hanem, amint THUKYDIDES mondja, hazája kapuit kitarja mindenki számára. Az angolszász művelődés határai is óriásira kitágultak, de azért az angol úgy az északon, mint a déli vagy a nyugati földtekén angolnak, azaz vállalkozó szelleműnek, örökké mozgékony természetűnek marad, hogy amint THUKYDIDES egykor találóan megjegyezte az athéneiekről, »arra legyenek teremtve, hogy se maguk ne nyugodjanak, se másnak nyugtot ne hagyjanak«.

A természetadta nemzeti sajátosság, mint változhatatlan tulajdonsága a nemzeti léleknek, erős fundamentum, melyen nem változtat az a körülmény, hogy külföldi márványból, vasból vagy más nem hazai anyagból építenek-e rá "házat. Nem kelthetnek tehát aggodalmat az irodalmak nemzetköziesítő célzatai sem, amennyiben ezen a nemzeti lélek fundamentumán, mint erős sziklán, roncsokká törnek szét.

Feltéve, hogy az érintkezés szülte művelődés kapcsán idegen nemzetektől időközben átvett, később öröklött szokások, hagyományok erős hatás következtében a nemzeti sajátosságot el is halványítanák: a differentio törvény, a hallgatógon végbemenő természetes kiválasztódás alapján a communista társadalom egyes componenseit, ha nem is annyira társadalmi, mint inkább közéleti téren ellentétbe hozná egymással.

A világállam nehézségeivel szemben támasztott aggodalmainkat még az a nagy kérdőjel is súlyosbíthatja, hogy »vajjon akadna-e olyan lángeszű törvénytudó, ki remélhetné, hogy a

világállam conglomerát társadalmát egyenlően kötelező törvényeknek – különös kényszer alkalmazása nélkül – alá tudná rendelni. E téren is lehetetlen az uniformizálás keresztülvihetőségének gondolata, amennyiben az a nemzeti individualitások miatt hajótörést szenvedne. Igaz ugyan, hogy pl. Szt. István utánozta a mainzi 888. évi zsinatok határozatait, Nagy Károlynak és u ódának capitulare-jeit, de utánzása nem volt szolgai, menteiben a külföldtől kölcsönvetteket össze kellett egyeztetnie a nemzeti szellemmel. A nemzeti szellem kedvéért szakított Rothári király törvénykönyve is (043) a római joggal, hogy megalapíthassa a lombard jogot, mely csak a langobardokat s velük Itáliába bevándorolt germánokat tartotta szem előtt.

Kétségtelen tehát, hogy az egyes nemzetek törvénykönyvei az ő nemzeti szellemük hű tükrői, lélektanuknak kódexei gyanánt tekinthetők, melyek éppen ezért újjal az egyetemesítés szolgálatába szegődtetendő törvényekkel fel nem cserélhetők, mert a természet törvénye ellensége az egy skatulyába szorító uniformisálásnak.

Kémenes Antal.

Társadalmi politika.

Az iparfelügyelők jelentése 1911-ben.

(A m. kir. iparfelügyelők tevékenysége 1911-ben. Kiadja a kereskedelemügyi m. kir. minister. Budapest 1912. CXVIII. + 1189. old.)

A magyar socialpolitika külterjes gyarapodásáról, részére új területek hódításáról, sajnos kevés alkalmunk van beszámolni. Annál nagyobb érdeklődéssel kell fogadnunk tehát mindazt, ami annak belteljessé válásáról, intenzitásában való gyarapodásáról tájékoztat bennünket. E téren úgyis erősen hátra vagyunk még és mindenki, aki socialpolitikával foglalkozik, tudja, hogy socialpolitikai törvényeink nagy része még mily kevésbé ment át az életbe.

Mutatja ezt maga az előttünk fekvő iparfelügyelői jelentés is. Mit szóljunk például ahoz, hogy bár az 1884-ik évi XVII. t.-cz. azt már elrendelte, ipartelepeink 10%-ári még nincsen munkarend. Ugyancsak ezen már egy negyedszázad óta érvényben levő törvényünk egy másik rendelkezése, a munkaközi szünetek tekintetében is azt olvashatjuk ki az

iparfelügyelői jelentésből, hogy az életben bizony ez a rendelkezés még igen sok helyen egyáltalában nem érvényesült. És egy másik rendelkezésről a munkakönyvek kiállításáról ugyancsak az tűnik ki az előttünk fekvő jelentésből, hogy sok helyütt ez irányban sem érvényesült a törvény. Hogy a fiatalok számára nézve megállapított törvényes rendelkezések még mindig csak részben mentek át az éleibe, az köztudomású dolog. Ilyen körülmények között minden lépést, amelyet a socialpolitika terén a belterjesség irányában teszünk, talán még nagyobb örömmel kell üdvözlönnünk, mint azt> ha parlamentünket egy új socialpolitikai törvény hagyja el, amely a többiekhez csatlakozva szintén csak félig-meddig érvényesül az életben.

Az előttünk fekvő, mint az előbbi iparfelügyelői jelentések ama reményre jogosítanak fel, hogy iparfelügyelői karunknak ama következetes és kitartó munkával, melyről az 1911. évről szóló jelentés is tanúskodik, mégis csak sikerülni fog idővel socialpolitikai törvényeinknek az életben nagyobb mértékben érvényt szerezni. Sajnos több körülmény gátolja iparfelügyelőinket még ez irányban. Mindenekelőtt a személyzet elégtelen volta és számos más irányban való igénybevétele, mely tulajdonképpen feladatától, a munkásvédelemtől erősen elvonja az iparfelügyelői kart. É tekintetben az előző évek már sokat segítettek az iparfelügyelői személyzet szaporításával és a lefolyt évben jó lépéssel előrevitt statusrendezés is az iparfelügyelői kar munkakedvének fokozásával előnyére lesz a munkásvédelemnek; az 1911-ik évről szóló iparfelügyelői jelentés pedig egy újabb tényről számol be, mely némi reményt nyújt arra, hogy legalább egy irányban valamelyest le fognak térni az iparfelügyelők. Ez esemény az országos gőzkazánvizsgáló-egyesület működésének megkezdése. Idevágó reményeinket azonban némileg leszállítja az előttünk fekvő jelentés, mert felvilágosít bennünket arról, hogy az egyesület elsősorban a székesfőváros területén igyekszik csak magának tagokat szerezni, és hogy különösen azért nem fog sokat könnyíteni, legalább egyelőre, az iparfelügyelői kar terhén, mert alapszabályainál fogva nem terjeszti ki felügyeleti jogát a gazdasági gőzkazánokra, melyek pedig különösen sok munkát adnak az iparfelügyelőknek.

Egy másik körülmény, mely a legnagyobb mértékben hátráltatja, sőt majdnem azt kell mondanunk, helyenként megbénítja az iparfelügyelők működését, a többi hatóságoknak a közönye mindazon intézkedésekkel szemben, amelyeket az iparfelügyelők tesznek. Évről-évre visszatérő panasz, hogy kiváltképpen az iparhatóságok nem támogatják kellőképpen az iparfelügyelőket tevékenységükben és főképpen oly esetekben, amidőn a vállalkozók nem tesznek eleget az ipar-

felügyelői utasításoknak, rendkívül enyhe büntetéseket szabnak ki. Ez irányban az 1911-ik évről szóló jelentésben kiváltképp a pozsonyi kerületi iparfelügyelő szolgál néhány olyan példával, amely valóban bámulatba ejti az embert. Az 1910. év folyamán egy nyers cukorgyár ellen a munkakönyvek és munkásbejelentések körüli mulasztások, valamint a gyári helyiségek tisztántartása körül ismételten észlelt hiányok folytán és az iparfelügyelői rendelkezések figyelmen kívül hagyása miatt kihágási eljárást kellett megindítani, melynek folyamán az elsőfokú iparhatóság a gyárra 2 korona büntetést szabott. Egy spódiumgyár munkakönyvek hiánya folytán 5 koronára büntettetett meg, midőn pedig néhány hónappal később ugyanezen gyárral szemben a munkarend ismételt hiánya folytán indított meg a kihágási eljárás, az iparhatóság 4 korona pénzbüntetést állapított meg. Ugyanily, enyhén büntetett az iparhatóság egy keményítő gyárat is. És természetesen nemcsak a pozsonyi iparfelügyelőség, hanem más iparfelügyelők, pl. a komáromi is, erősen panaszkodnak arról, hogy az általuk elrendelt intézkedések az iparhatóság részéről kellően nem támogattnak.

Jól tudjuk, hogy az iparfelügyelő elsősorban az által kell, hogy érje el eredményeit, hogy a vállalkozót intézkedései helyes voltáról meggyőzi. Nem lehet azonban senkinek sem kétsége az iránt, hogy ez az eszköz vállalkozóinkkal szemben éppenséggel nem bizonyulhat mindenkor hatályosnak. Ily esetekben azután természetesen nélkülözhetetlen erősebb eszközöknek az igénybevétele. Ezek alkalmazása azonban nem áll az iparfelügyelő hatáskörében és így az iparfelügyelő mindenesetre rá van utalva arra, hogy az iparhatóságok rendelkezései keresztülvitelében lehetőség szerint támogassák. Ha a vállalkozók látják, hogy az esetben, ha az iparfelügyelő rendelkezésének önként nem engedelmessé válnak, erre őket az iparhatóságok erősebb eszközökkel nem szorítják, akkor természetesen csak addig fogják komolyan venni az ipar felügyelői intézkedéseket, ameddig azok nekik megfelelnek.

Hogy tisztán láthassunk ebben a kérdésben, kívánatosnak kell tartanunk, hogy az iparfelügyelők átnézetes kimutatást közöljenek jelentéseikben a folyamatba tett kihágási eljárásokról és azok eredményéről. így kitűnnék az, hogy mily enyhén bírálják el az illetékes hatóságok ez éppenséggel nem csekély, mert sok ember épségét, egészségét, sőt nem ritkán életét is veszélyeztető kihágásokat. Az a tanácskozás, mely a munkásvédelmi törvények végrehajtására vonatkozó jelentések egységesítése tárgyában a folyó év folyamán a Svájcban tartatni fog és melyre hazánk is elküldi képviselőit, előreláthatólag ez irányban meghozza a kívánt eredményt.

Az ipari főfelügyelőség arról is panaszkodik, hogy a kir. járásbíróságok is igen enyhe büntetéseket alkalmaznak kazánrendőri kihágások esetén. A kazánrendőri kihágások tudvalevőleg következményeiket illetőleg igen súlyosak, mert egy-egy kazánrobbanás igen gyakran számos emberéletbe kerül. Ilyen körülmények között szinte érthetetlen, hogy bíróságaink nem mérlegelik jobban ezen kihágások horderejét és oly enyhén bírálják el azokat.

Alig érthető az a panasz is, melyet az ipari főfelügyelőség hangoztat, hogy t. i. Kassán a városi téglagyárban maga a városi hatóság volt az, amely mindent elkövetett az iparfelügyelő azon intézkedésének megghiúsítására, melynélfogva az ott megfelelő munkáslakásokat óhajtott létesíteni. A város polgármestere, közegészségügyi és ipari hatósága volt az, amely ellen itt az iparfelügyeletnek küzdenie kellett. Mit várjunk tehát ilyen körülmények között a magánvállalkozóktól?

Mindez csak abban erősít meg bennünket, hogy iparfelügyeletünk belterjesebbé tétele nemcsak az iparfelügyelői kar megfelelő fejlesztésén és szaporításán múlik, hanem nagyrésztben egyáltalában hivatalnoki karunk socialpolitikai képzésének kérdése. Igazi megoldás itt csak az esetben lesz lehetséges, hogyha nemcsak az iparfelügyelők, hanem a közigazgatási tisztviselők és bírák is megfelelő socialpolitikai képzettséggel fognak birni és ha azoknak ennek folytán kellő érzékük lesz azon gondolatkör iránt, melyet az iparfelügyelők képviselnek.

Bizonyos törvényes rendelkezések is erősen gátolják az iparfelügyelőket hivatásuk gyakorlásában, így maga a munkásbiztosítási törvény is, amely nem gondoskodik arról, hogy az összes balesetek az iparfelügyelő tudomására jussanak, pedig ezekből tanulhat az iparfelügyelet a baleset elhárítás terén természetszerűleg legtöbbet. Az előttünk fekvő jelentés szerint az 1911. évben összesen 1.044 balesetvizsgálati tárgyaláson vettek részt az iparfelügyelők, holott ez évben 40.000 felül volt az ipari balesetek száma. Már régóta panaszoznak az iparfelügyelők ezt az állapotot, azonban panaszuk mindmáig meghallgatásra nem talált és sajnos bizony a múlt évi jelentésben tett egyéb javaslatok tekintetében is csak annyit találunk az előttünk fekvő jelentésben, hogy a felvetett indítványok és napirendre hozott kérdések tekintetében még nem történt döntés.

Ennyi akadály között szinte csodálatosnak kell tartanunk azt, hogy az iparfelügyelőknek mégis sikerül eredményeket elérni és munkásviszonyainkat lassankint mégis megjavítani.

Köszönhető ez elsősorban az iparfelügyelői intézmény kifejlesztésének, melynélfogva már 41 iparfelügyelői kerület szerveztetett és kétségkívül az iparfelügyelők ügybuzgó mű-

ködésének is. Hogy mily eredményt ért el az iparfelügyelő személyzet gyarapítása, az kitűnik a gyárvizsgálatok számára vonatkozólag a jelentésben közölt kimutatásból, melynélfogva az 1899-ben végzett 2.719 gyárvizsgálattal az 1911. évben 10.645 vizsgálat áll szemben. Az a kimutatás, amelyet az iparfelügyelők által megvizsgált ipartelemek munkáslétszámáról az 1899-1911. éveket illetőleg a jelentésben találunk, arról világosít fel bennünket, hogy míg az 1899. évben csak 131.636 munkásra terjedt ki az iparfelügyelet, addig az 1911. évben már 367.544 munkás élvezte az iparfelügyelet előnyeit.

Ez utóbbi kimutatás némileg tájékoztat bennünket gyár-
iparunk munkásanyagának fejlődéséről is. Legnagyobb mértékben természetesen az iparfelügyelet alatt álló férfimunkások száma növekedett, mely 111.544-ről 295.032-re emelkedett. Elég jelentékeny a női munkások számának növekedése is, mely 20.000-ről 68.000-ren felül emelkedett. A gyermekmunkások növekedése e kimutatás szerint igen csekély, mert arámlag már a kiindulási szám 1899-ben igen magas, 26.076-ot tesz ki és a következő években 1903-ig az 16 éven aluli munkások száma 20.000 alá süllyedt. Ezen év közepétől kezdődik azután az emelkedés, mely az 1909-ik évig folytonos és az 1911-ik évben az 1910-iki visszaesés után ismét mutatkozik.

Az ipari főfelügyelőséget az 1911. év folyamán behatóbban mindenekelőtt az építkezések felügyeletének kérdése foglalkoztatta. Ez irányban az állapotok már valóban tartahatatlannak. Az egész ország területén egy építési iparfelügyelő működik, aki a jelentés szerint, mi majdnem hihetetlen, a fővárosban 223, a vidéken pedig 181, összesen tehát 404 vizsgálatot teljesített, úgy, hogy az év minden napjára ezen közeg részére több mint egy vizsgálat jut. Az építési iparfelügyelő csak 8 iparfelügyelői kerületben nem fordult meg. Mily emberfeletti munkát jelent ez egy munkaerő részére és vajjon képzelhető-e az, hogy valaki ezt igazán alaposan hosszú ideig ily mértékben folytatni képes. Beszélhetünk-e egyáltalában komolyan építési iparfelügyeletről, midőn egy egész ország területén egy. munkaerőnek kell azt végeznie? Hozzájárul természetesen itt is az, hogy a többi hatóságok az építési iparfelügyelőnek sem könnyítik meg munkáját, hanem ellenkezőleg, inkább megnehezítik azt. A kereskedelemügyi minister évről-évre megújítja azon rendelkezését, melynélfogva az elsőfokú iparhatóságok az illetékes kerületi iparfelügyelőnek kötelesek minden húsz munkásnál többet foglalkoztató építkezést bejelenteni, kik azután tájékoztatják a főfelügyelőséget. Ennek daczára a vidéki hatóságoknak nagyrésze még mindig nem jelenti be a területén előforduló nagyobb építkezéseket sem.

De kétségtelen, hogy legnagyobb jóakarat mellett is lehetetlen egy közegnek bírnia az egész ország területén az építkezések felügyeletét. Igen helyesnek kell tehát a Budapest székesfővárosi iparfelügyelő jelentésében foglalt azon javaslatot tartani, melynél fogva Bécs városához hasonlóan Budapest székesfőváros építési felügyeletét is el kellene választani az ország többi részében folyó építkezések felügyeletétől. Nemcsak a munka elvégzésének lehetősége kívánja ezt, hanem amint a jelentés helyesen megjegyzi, a fővárosi építkezések tekintélyes része egészen más természetű, mint a vidéki építkezések általában és így ez tárgyilag is indokolná ezen felügyelet különválasztását. Azok a sajnos balesetek, melyek újabban ijesztő mértékben ismétlődtek, reméljük, végül mégis csak meg fogják győzni az illetékes köröket arról, hogy e téren végre is történni kell valaminek. Amint egyébként értesültünk, egy második építési iparfelügyelői állás szervezése tervben van. Igaz, hogy ez magában nem sok, de mégis haladás a mai siralmas állapottal szemben.

Egy másik kérdés, amely ugyancsak ismétlen előfordult súlyos balesetekből kifolyólag foglalkoztatta az iparfelügyelőket az 1911. évben, a gőzkazánügy volt. Kitűnt ugyanis mindinkább, hogy a fennálló gőzkazánügyi rendelkezések a mai élet követelményeinek meg nem felelnek. Az ipari felügyelőség tehát előterjesztést tett ezen szabályok megfelelő átalakítása érdekében és megbízást is nyert a kereskedelemügyi minister részéről a megfelelő tervezetek elkészítésére és bemutatására.

Szintén balesetből kifolyólag, mely a zsolnai cellulosegyárban fordult elő, megbízást nyert az ipari felügyelőség arra, hogy a cellulosegyártás körül szükséges óvintézkedéseket állítsa egybe, hogy azután ily módon ezek az óvrendszabályok az egész ország területén kötelezővé tétessenek. Reméljük, hogy az ipari főfelügyelőség ezen munkálatai nem fognak ad Graecas Calendas elodáztatni, hanem azok alapján a szükséges intézkedések mielőbb életbe is lépnek.

Sók érdekes dolgot találunk az előttünk fekvő jelentésben a fiatakorúak munkája tekintetében. A főfelügyelői jelentés ugyan megjegyzi, hogy védett korúak nagyrészt csak oly ipartelepeken vannak foglalkoztatva, melyek távolabb esnek és így az iparfelügyelet részéről nehezebben közelíthetők meg. Arról is több iparfelügyelő jelentésében szó esik, hogy a fiatalok munkásokra vonatkozólag fennálló rendelkezéseknek immár szigorúbb kezelése sokhelyütt arra indítja a gyárosokat, hogy gyermekmunkásokat ne alkalmazzanak. Ha azonban ez így is van egyes vidékeken, mégis maga az előttünk fekvő jelentés is azt igazolja, hogy a fennálló szabályok szigorúbb alkalmazása daczára is találnak módot a gyárosok arra, hogy

gyermekmunkásokat szélesebb körben alkalmazzanak. Az iparfelügyelők szeme elől természetesen ezeket lehetőleg elrejtik és a kolozsvári iparfelügyelő valóságos hadjáratról számol be, melylyel lehetővé kellett tennie azt, hogy egyik gyártelepen a gyermekmunkásokat megtalálja. Az iparfelügyelő ugyanis itt a munkáspénztár vezetőjével, az iparhatóság kiküldöttével, valamint a hatósági orvosokkal együtt tartotta meg vizsgálatát és csak oly módon tudott sikert elérni, hogy a bizottság tagjai a gyár különböző kijáratait elállották és így tették lehetővé az elrejtteni óhajtott gyermekmunkások kézrekerülését.

Méltán jegyzi meg ilyen és más hasonló esetek előfordulása után az ipari főfelügyelőség, hogy hova-tova az iparfelügyelőnek, ha az ipartelepeken foglalkoztatott gyermekmunkásokat megakarja találni, titkosrendőrökkel szövetkezve kell majd gyárvizsgálatait eszközölni. Az iparhatóságok e téren is nem egy akadályt gördítenek az iparfelügyelet elé. A szabadkai iparfelügyelő pl. azt a megfigyelést tette, hogy kivált leányok életkorát a munkakönyvet kiállító hatóságok a szülők könyörögésére magasabban állítják be, hogy őket azután a munkaadók könnyebben fogadják fel.

A fiatalkorú munkások munkaidejét illetően a székesfővárosi iparfelügyelő nyíltan kimondja, hogy azoknak a megengedett időn túl való foglalkoztatása nemcsak szórványos jelenség, hanem állandóan daczol az iparfelügyelettel és mindig ugyanazokban az iparágakban fordul elő legnagyobb mértékben. Különösen panaszkodik a ruházati iparra és pedig a fehérneműtisztítókra és mosódákra, melyekben gyakran reggel fél 7-7 órától este 8-ig dolgoztatnak és munkában tartják ugyanily hosszú ideig az ott dolgoztatott gyermekeket is. Sok a panasz a textilgyárakra is, mi annál is inkább érdekes, mert a Törvényes Munkásvédelem Magyarországi Egyesületének a gyermekmunka tárgyában tartott értekezletén a textilgyárosok kiküldöttje azt hangoztatta, hogy a textilgyárak alig alkalmaznak 14 éven alul munkásokat. Az előttünk fekvő jelentésből kitűnik, hogy a textilgyárakban nem kis számban található a 14 éven aluli munkások és hogy ezek maximális 8 órai munkaidejét itt állandóan áthágnak. Igen gyakran túllépi és pedig jelentékenyen, a szolnoki iparfelügyelő szerint a téglagyárakban is a gyermekek foglalkoztatására a törvényben megállapított időt és ugyancsak a régi panaszokat olvassuk a jelentésben az üvegyárakra vonatkozólag is, ahol a túl hosszú munkaidő és az éjjeli munkaidő egyelőre kiirthatatlannak látszik. Érdekes és jellemző panaszt olvashatunk a segesvári iparfelügyelőnél, amidőn megjegyzi, hogy igen szépen hangzik a nyomdaiparban a 8¹/₂ órai munkaidő, mégis, egy nyomda alkalmazott tanoncjai panaszt tettek az iránt, hogy őket gyakran két, sőt több órával is ezen munkaidőn túl foglalkoztat-

ják, lévén az ő dolguk a munkahelyiségnek a tisztítása és rendbentartása. Ez is oly dolog, melynek a kiküszöbölése, úgy látszik, a legnagyobb nehézségekkel jár. Nehezen lehet, úgy látszik, a munkaadókat arról is leszoktatni, hogy a gyermekeket veszélyes gépek mellett ne alkalmazzák. A sátoralja-újhelyi iparfelügyelő megjegyzése szerint a gőzfűrésztelepeken pl. a legveszélyesebb gépek mellett lehet a gyermekmunkásokat találni, mert a vállalkozó azt tartja, hogy itt nem kell erő és ennél fogva helyén van a gyermekmunka. Ezen iparfelügyelő nézete szerint csak igen gyakori gyárvizsgálatokkal és kihágási eljárásokkal van remény a munkaadókat erről leszoktatni és főképen az üzemvezetőket ezen eljárástól távoltartani. A budapestvidéki iparfelügyelő beszámol egy balesetről, melyet egy tanoncz szenvedett, midőn egy gépgyárban a megindított motorra a szíjat akarta feltenni, holott ilyen veszélyes munkák végzésére sohasem szabadna gyermeket alkalmazni. Legfőbb ideje tehát, hogy akár törvényhozási, akár pedig rendeleti úton megállapíttassanak végre Magyarországon is azon iparágak, illetve azon munkák, amelyekből a fiatalkorúak és gyermekek kizárandók.

Az ipari mérgek közül a foszfor és az ólomkérdés szerencsére már az iparfelügyelet állandó megfigyelésének tárgya, mi újabb bizonyítéka annak, mily nagy lépést jelentett a munkásvédelem terén a Törvényes Munkásvédelem Nemzetközi Egyesületének megalakulása. Ami a foszfor-kérdést és a gyufagyárak helyzetét illeti, e tekintetben az előttünk fekvő jelentés sem tartalmaz mást, mint az előzők. A gyufagyárak bizony még most, több évi munka után sem szoríthatók arra, hogy legalább a fiatal munkásokat a veszélyes foszphoros osztályban ne foglalkoztassák és az iparfelügyelők ismételt észrevételeit is csak hosszas utánjárás alapján, legtöbbször pedig egyáltalában nem teljesítik. így tehát az 1911. évi iparfelügyelői jelentés is újabb bizonyítéka annak, hogy a foszphorkérdés megoldására más mód, mint a foszphortilalom, nem kínálkozik.

Az ólomkérdés a nemzetközi mozgalmak által felszínre hozott mindkét ágazatában foglalkoztatta az iparfelügyelőket. Nevezetesen most már fokozott figyelemben részesítették mindenekelőtt a nyomdákat és az egész iparfelügyelői kalmár áthatva a régi eljárási módok veszélyességétől, igyekszik a nyomdatulajdonosokat arra rábírni, hogy oly szedőszekrényeket alkalmazzanak, melyeknek dupla fenekük van és melyeknél az ólompor önmagától az alsó tartályba hull. E szedőszekrények elterjedéséről sok jót még ez az iparfelügyelői jelentés nem tartalmaz. Az ólomkérdésnek a másik hazánkat különösen érdeklő ága, a fazekasok ügye, szerencsére már nemcsak az iparfelügyelői karnak, hanem a kereskedelemügyi

ministernek a figyelmét is nagy mértékben felkeltette. A hódmezővásárhelyi agyagiparosok szövetkezete az ólomház géperővel közös műhelyben őrli és az iparfelügyelőség előterjesztésére ismételt állami gépségély folytán lehetővé tette ezen szövetkezetnek, hogy az előző évben még nagy mértékben elégtelen máztermelését fokozza és így a hódmezővásárhelyi fazekasok nagyobb részét juttassa ily módon őrölt állapotban mázhoz. Hogy mennyire szükség volt ezen intézkedésre és hogy mennyire nem voltak túlozva azon adatok, melyeket CHYZER BÉLA elsőnek hozott felszínre, az kitűnik az előttünk fekvő jelentésből is, mely beszámol azon vizsgálatról, amelyet a kerületi iparfelügyelő, az orvosiparfelügyelő, a rendőrkapitány és a városi tiszti főorvos együttesen tartottak meg a hódmezővásárhelyi fazekasoknál. E vizsgálat folyamán ugyanis megállapították, hogy Hódmezővásárhelyen nincs oly fazekas, amelyik maga vagy egy-két családtagja beteg ne volna. Az egyik családnál éppen az állapították meg, hogy a felnőttek mind tüdőgümőkórban szenvednek. Ilyen körülmények között a legnagyobb örömmel kell fogadnunk azon intézkedést, melyet a kereskedelemügyi minister a folyó év folyamán tett és amelyről az előttünk fekvő jelentés természetesen még nem számolhat be, nevezetesen a kereskedelemügyi minister azon intézkedését, hogy ezentúl Selmeczbányán fogja előállíttatni a mázhoz szükséges ólomgeléteket.

A munkásjóléti intézmények közül számbavehető fejlődést mutat a munkáslakások kérdése. Igaz, hogy nem önzetlenség az, legalább is nem tisztán, mely a vállalkozókat ezen kérdés megoldásában vezeti, mert hiszen elsősorban állandó munkástörzset akarnak ily módon maguknak biztosítani. Mindazonáltal természetesen legnagyobb örömmel kell az e téren beállott eredményeket fogadni. Örömdetes az is, hogy a helyi hatóságok is többé kevésbé pártfogolják a munkáslakások intézményét, főképpen telkeknek jutányos áron való rendelkezésre bocsátásával. A győri Koestlin-gyár, a pozsonyi Danubius gyár és egyéb nagyobb gyárak e téren tett lépésein kívül beszámol az előttünk fekvő jelentés a munkáslakások építésére alakult részvénytársaságokról is. Ilyen alakúit mindenek előtt Debreczenben 100.000 koronás alaptőkével és a város által 50-60 holdnyi területnek méltányos bérért való rendelkezésre bocsátása mellett. E társaság a részvények osztalékát 5%-os maximumban állapította meg és kimondta, hogy az ezen felül elérendő jövedelem munkásjóléti célokra fog fordíttatni. A társaság 500.000 koronás építkezést tervez, mely 180 munkáslakást foglalna magában. Pozsonyban hasonlóképp építő részvénytársaság keletkezett ily célra és itt a város jegyezte a társaság részvényeinek egyharmad részét. A

város szerződésben igyekezett ezenkívül megállapítani azon feltételeket is, melyek mellett az építendő lakások illetőleg *házak* a munkások rendelkezésére lesznek bocsátandók. A szerződés értelmében egy-egy családi ház ára 4.000 korona lesz, mely összegből 20%, azaz 800 korona az adásvételi szerződés aláírásakor fizetendő ki, a hátralékos összegre vontkozólag pedig egy pozsonyi elsőrangú pénzintézet törlesztéses kölcsön útján nyújtott fedezetet olyképpen, hogy ezen kölcsön után 15 éven át kamat tőketörlesztés és tűzbiztosítás fejében negyedévenként 80 korona, évenként tehát 320 korona fizetendő. Havi 27 koronáért tehát a munkás ily módon saját házában nyer lakást, és a ház 15 év elteltével tehermentesen tulajdonává lesz.

Nagy jelentőséggel bír Hódmező-Vásárhely városnak a terve is, melynél fogva a fazekasiparosok részére óhajtt egészségesebb lakásokat tartalmazó házakat építeni. E munkásházak felépülése mindenesetre nagyban hozzá fog ahhoz járulni, hogy a fazekasiparosok kedvezőtlen egészségügyi viszonyai gyökeresen megjavítsanak. Természetesen úgy Hódmező-Vásárhely, mint a debreczeni és pozsonyi részvénytársaságok nem mulasztották el a munkáslakások építésének céljára a kereskedelemügyi ministeitől államsegélyt kérni. Ha azonban más tereken annyira elharapódzott már az állami segítség, akkor kétségkívül legkevesebb kifogás alá eshetik az oly esetekben, amidőn az munkásjóléti intézmények létesítésére fordítatik. A segélyezett társaságokkal szemben azonban természetesen erős ellenőrzés volna gyakorlandó.

A munkáslakások építését illetőleg éppen ezzel kapcsolatban csak még egy pontra kell a figyelmet felhívni különösen ott, ahol maguk a vállalatok építik ezeket a lakásokat és a munkásoknak azokat csak bérbeadják. Tudvalevőleg az ily bérletek nagyrészen azt a célt is szolgálják, hogy a vállalkozót az ellen biztosítsák, hogy munkása őt váratlanul ott ne hagyja, vagy pedig oly mozgalomban részt ne vegyen, amely béremelésre vagy munkabeszüntetésre irányú. A munkáslakások rendelkezésre bocsátása a truck különös fájának vetette meg alapját és az iparfelügyelői jelentésben nem találjuk annak nyomát, hogy az ipar felügyelők az irányban kellő gondossággal járnak-e el, hogy a munkáslakások építése ily célokra fel ne használtassék. Igen kívánatos volna, ha különösen a bérbeadott lakások feltételeit szabályozó pontozatok az iparfelügyelők által felülvizsgáltatnának és megfelelően ellenőriztetnének.

Heller Farkas.

A socialpolitika bibliographiája.

(Stammhammer Jos. Bibliographie der Sozialpolitik, Bd. 2. Enthaltend die Literatur 1895 – 911. u. Ergänzung zu Bd. 1. Jena: Fischer 1912. VI. 881. p.)

Minden jel arra mutat, hogy a jelen század a sociálpolitikai törekvések megvalósítójaként fog belekerülni az emberiség történetének évlapjaira. Közvetlenül állami felügyelet alatt álló politikai egyletek, valamint magánegyesületek versenyeznek egymással, hogy a történelmileg kialakult jogi és gazdasági rendet a jólét lényegének megfelelő cultureredmények és a társadalmi haladás minden jelét magán hordó intézmények színterévé tegyék. Ez egyesületek munkálkodása már magában számtalan társadalompolitikai munkának adott létet és ehhez csatlakozik a tudósvilág folytonosan növekvő érdeklődése e kérdések iránt. Minden oly törekvés, mely az emberiség ez irányú szellemi tevékenységéről számol be, összegyűjtve és rendszerbe foglalva a társadalmi helyzet javításának problémáival foglalkozó szellemi termékeket, tisztán tudományos értéke mellett, már az anyag rendkívüli tartalmi jelentősége következtében is a legmagasabb fokú elismeréssel és hálával fogadandó.

Annai bibliographia neves szerkesztője kezéből kikerült jelen tartalmas gyűjtemény, mely az 1895-1911-ig megjelent socialpolitikai műveket s a nevezetesebb folyóiratokban megjelent értekezéseket tartalmazza, folytatása s kiegészítője a socialpolitika 1895-ig terjedő, ugyancsak STAMMHAMMER által szerkesztett 1897-ben megjelent bibliographiának. E második kötet azonban gyökeres változást jelent az anyag berendezése tekintetében az elsővel szemben, úgy, hogy csak az anyag azonossága kapcsolja össze a kettőt, szerkezet szempontjából nagyon különböznek. Az anyaggyűjtés kritériumait azonban azonosaknak kell feltételeznünk mindkét kötetnél, bár világosan a jelen második kötetnél tűnik ki, mit foglal STAMMHAMMER tulajdonképpen a socialpolitika fogalmi köre alá, illetve mily címek alatt foglalja össze anyagát, mily szempontokat vesz fel besorozandó anyaga felosztására nézve.

Mindenesetre nehéz valamely tudományág határozott körülhatárolása; segédtudományai szétmosodóvá teszik a határokat, belekapcsolván más tudományok körébe. Még nehezebb ily körülhatárolás keresztülvitele gyakorlati alkalmazást megkívánó tudományok körében, mint amilyen a socialpolitika is, midőn egy-egy felmerülő új eszme új megvalósítási teret kíván a maga számára, s így a bővülés a legkönnyebben bekövetkezik. STAMMHAMMER-nek tehát először kiválóan selektorikus munkát kellett

végeznie, hogy megállapítsa a szociálpolitika alá tartozó tartalmi köröket, melyek szerint az anyagot gyűjtse. E tekintetben ő már meglevő elkülönítésre támaszkodhatott, a socialismus és communismus bibliographiájánál megállapított tartalmi körök alapján,¹⁾ melyek lehetővé tették, hogy a szociálpolitikának egyes irányait, melyek erre a területre is tartoznak, s ott adatott számukra hely, innen kikapcsolhassa. Így a strike-kérdés irodalma egészen kiesett a szociálpolitikából, de meg van a socialismus bibliographiájában. Ugyanez mondható a munkás-kérdés számos más ágáról, mely kérdéseknek így a socialismus bibliographiájában leljük helyét.

A szociálpolitika számos, különösen újabb időben felmerült részletkérdésének bibliographiai feldolgozása azonban egészen hiányzik, ami bizony nem igen dicséri a tartalmi körök megállapítását, mert itt első sorban a kérdések actualitására kellett volna tekintettel lenni, s az újonnan felmerült problémák bibliographiájára a lehető legnagyobb súlyt fektetni; annál is inkább, mert ezek az új irányok jelzik a szociálpolitikának fejlődését, bibliographiájuk nyújtása pedig éppen e fejlődés szolgálatában mutatta volna értékét.

Az anyag felosztása keretén belül már most fontos kérdés, hogy milyen szempontok szerint nyer beosztást valamely mű bizonyos szak alá. Itt megszoktak lenni az úgynevezett főszempontok, melyek szerint a főbeosztás megtörténik, de számos esetben döntő értékűek lehetnek egyes mellékszempontok is, s így az oda való beosztás is feltétlenül indokolt. STAMMHAMMER csak a főszempontokat tartotta szem előtt, s eszerint minden műnek egyetlen főhelyet biztosított a bibliographiában.

Ennek a beosztási szempontnak értékelése már átvezet a rendszer kérdéséhez, melynek helyességén dől el a bibliographiának a használhatóság szempontjából való értéke.

STAMMHAMMER első nagy bibliographiái (Bibliographie des Sozialismus und Communismus. Bd 1-3. Jena: FISCHER 1893-1909., és szociálpolitikai bibliographiájának első kötete) szerzők szerint rendezve nyújtják az anyagot s a végükön van tárgymutató, szakjegyzék, ahol az egyes cím alá vannak foglalva az azon tárgyról írók. Eléggé kezdetleges rendezési mód ez, mert belőle egy-egy szak bibliographiájának összeállítása hosszadalmas utánanézéssel jár, s emellett igen nélkülözi a teljességet. A betűrend szerinti rendszer csak azokra nézve előnyös, akik tudják, hogy mit kell keresniök, hogy mire van szükségük. A kutatóra nézve azonban kétségtelenül előnyösebb, ha az illető szakban készen kap bibliographiát már, mert ennek kiegészítése könnyebben történhet szerzők

¹⁾ STAMMHAMMER, JOS.: Bibliographie des Sozialismus und Kommunismus. Bd. 1-3. Jena: Fischer 1893-1909.

szerint, kiknek csupán nevük van felvéve, mert a kiegészítés így mindig csekélyebb, tehát kevesebb utánanézésel jár, mint mikor egy tömeg szerzőnevet kapunk csupán, s műveik címzei mind kikeresésre szorulnak. Egy-egy író összetevékenységeinek kimutatásával szemben sokkal lényegesebb, jelentősebb és gyakorlatibb az anyagnak különböző ágai szerint való csoportosítása.

STAMMHAMMER 1903-ban megjelent *Bibliographie der Finanzwissenschaft*-jában szakít először a régi elrendezéssel és tér át a szakonként való csoportosítás elvére.

Az előttünk fekvő sociálpolitikai bibliographiában is azután már ezt a rendszert követi.

A tartalom mutatóban abc rendbe vannak szedve a cím-szavak, a sociálpolitika tartalmi ágai, mire az egyes címeknek megfelelően van az illető kérdés bibliographiája összeállítva a szerzők alfabetikus sorrendjében. Az egyes címeken belül, ahol lehetséges, külön van az illető kérdés általánosság szerinti és egyes országok szerint csoportosított bibliographiája. A rokонтartalmú címek az egyes szakok végén vannak felsorolva. Az összehordott szakcímek szerint rendezett anyagot azután a szerzők neveinek abc rendes mutatója követi, mi által a bibliographia szerzők szerinti címkeresésre is könnyen használhatóvá válik.

Már most, hogy egy szakok szerint rendezett bibliographia, ha a benne felvett művek csak egy helyre tételnek, megfelel-e annak a követelménynek, hogy egy-egy szak bibliographiáját lehetőleg teljesen kimerítse, mert hisz tulajdonképpen ez volna a cél, – igen kérdéses. Számos mű nem tűri meg azt a procrustes-i ágyat, melybe úgy van behelyezve, mintha máshová is tartozó anyagot nem tartalmazhatna. Ma pedig szak szerinti beosztás esetén teljesen a szerkesztő, illetve beosztó egyéniségétől függő dolog, hogy valamely tágabb tartalmú mű hová nyer beosztást. Ily irányban is vannak gyenge oldalai STAMMHAMMER bibliographiájának, s ezen nem segít az sem, hogy egyes címek végén utalások vannak más rokонтárgyú címekre, eltekintve attól, hogy még ez sincs következetesen, megfelelő körültekintéssel keresztülvive. Itt van továbbá a kialakulás kérdése, mely szerint egyes, a könyv címéből ki nem tűnő igen jelentős fejezetek, nem nyernek alkalmas elhelyezést, sőt teljesen figyelmen kívül is maradnak. Pedig, ha már a folyóiratcikkek kiutalása keresztülvitelre talált, akkor illő lett volna ily kiutalást alkalmazni tágabb tartalmú műveknél is. Úgy, amint most STAMMHAMMER szakszerinti csoportosítása fennáll, egy-egy kérdés bibliographiájáról sehogy sem ad teljes képet, hanem nagyon is kiigazításra szorul. Tökéletesebb megoldást szolgáltatott volna mindenesetre az, ha kérdéses esetekben tágabb

tartalmú könyvek több helyre is beosztatnak és ha kiutalások is készültek volna.

Igaz, hogy a könyvek legnagyobb része nem ily természetű, inkább ritkán, mint gyakran fordulnak elő ily művek, való továbbá, hogy a könyvczímeknek egynél több helyen való felemlítése tautológiaszerű és sok esetben nehézségeket okozhat, s végül az alfabetikus mutató úgyis szolgálatunkra áll, – mégis éppen, mert a könyvek nem nagy számáról van szó, hanem inkább kivételes esetekről, ily kiegészítés a bibliographiának csak előnyére szolgálhatott volna.

STAMMHAMMER bibliographiájának ily rendszerbeli hiányossága mellett, apróbb szerkesztési hibák sem hiányoznak. (Consum egyszer C-vel, egyszer K-val íratott, mely esetben legalább utalásnak kellene lennie; dán, svéd, román, holland könyvczímek egyszer le vannak németre fordítva, máskor nem; orosz, s általában valószínűleg cyrill betűs könyveknek csak német címük van közölve, míg magyar könyvek mellett majd német, majd francia fordításban áll a címük; lapszámot egyáltalán nem jelez, a kiadót is sokszor nem tünteti fel, stb.) Ezek azonban nem is lennének oly zavart okozók, mint a sokszor különleges és felesleges címszó megállapítások, melyekre a kutató keresés alkalmával nem is gondol. Például a sokat használt Frauenarbeit helyett a női munka bibliographiája Arbeit der Frauen címszó alatt található, vagy a kartellek, trustök Untenehmervverbände alatt lelhetők fel, Gewerbehygiene helyett pedig Gesundheitsverhältnisse der Arbeiter címet használ a mű s utalás mindezekre a tartalommutatóban nincs, s így daczára, hogy synonymákat alkalmaz, mégis mintegy eldugottan maradnak azok, mert csak a feldolgozásban találhatók fel. Itt elsősorban a tartalommutató kiigazítása szükséges, s azután a synonymák még nagyobb számának a felvétele tett volna nagy szolgálatot.

Ami végre az összehordott anyag teljességét illeti, erre nézve a Fővárosi Könyvtár szociálpolitikai anyaga alapján végzett kutatási utánanéző próbák általában sikerülteknek tekinthetők, habár megállapítható volt egyes vonatkozásokban a bibliographia hiányossága is számos esetben igen különös módon. Pl. a »Schriften des ständigen Ausschusses zur Förderung der Arbeiterinneninteressen« füzetei közül az első számban foglalt értekezések az otthonmunka és a munkabér kérdéséről nem vétettek fel, míg a többi füzetek igen. A »Reichs Arbeitsblatt« 1908-iki Sonderbeilage-ját (Tarifverträge i. J. 1908.) felveszi, míg az 1910-iki Sonderheftet hiába keressük, pedig ez is a munkabérszerződésekről szól. A »Sémaïn sociale de France« 1909-iki kötetében igen tartalmas értekezések foglalnak helyet, becses szociálpolitikai tartalommal, pl. a bérminimumra vonatkozólag ANTOINE (Le salaire

minimum) és MENY (Le minimum de salaire dans le travail à domicile) értekezései, a bibliographiába azonban felvéve nincsenek. Éppen így hiányzik a bérminimum kérdésénél Belgium hivatalos kiadványa, az Office du travail szerkesztésében: »Le minimum de salaire et les administrations publiques en Belgique«. Az ipari viszonyok bibliographiája nyújtásánál az Egyesült-Államokkal egyáltalában nem törődik STAMMHAMMER, egyetlen útbaigazító címet sem ad. Pedig hatalmas gyűjtései vannak az Uniónak e téren: a »Bureau of the census« közléseit értem, pl. 1905-ből, mikor »Manufactures« alatt négy vaskos kötetben mintaszerű bemutatását kapjuk az amerikai ipar legkülönbözőbb viszonyainak. Hiányzanak az egyes amerikai államok ipari statisztikai felvételei is, melyeket a rendszavak között szereplő »Arbeitsstatistik« alatt sem találunk. E szakban különben is oly nagy hiányok vannak, hogy azt kell feltételeznünk, hogy specialis gyűjtés erre nézve nem is történt, hanem csak az anyag rendezése alkalmával talált idevonatkozó címek számára állapítottatott az meg. Még az összefoglaló, majd az összes művelt államok viszonyait felölelő: »Die Fortschritte der amtlichen Arbeitsstatistik in den wichtigsten Staaten. T. 1-2. Berlin: Heymann 1904-8. Beiträge für Arbeitsstat. Nr. 1 u. 7.« is hiányzik innen, pedig a kérdésre nézve kétségkívül alapvető mű.

A folyóiratok feldolgozása tekintetében mindenekelőtt nagy hiány, hogy nem tájékoztat a feldolgozott folyóiratok felől. Megállapítható volt, hogy számos valóban fontos folyóiratot nem dolgoz fel. Ha a középosztály sociálpolitikai bibliographiájában keresünk, az egyik legfontosabb orgánium a »Mitteilungen des Internationalen Verbandes zum Studium der Verhältnisse des Mittelstandes« 1911-iki évfolyamból például egyetlen cikket sem találunk feldolgozva. Hasonló az eset a »Mouvement social« 1911-iki évfolyamával, és a »Bulletin trimestriel de l'Association internationale pour la lutte contre le chômage«-ban megjelent cikkekkal. A munkásbiztosítás kérdésére vonatkozólag alapvető folyóiratból a »Bulletin des assurances sociales«-ból szintén nem vétettek fel cikkek, pedig pl. az 1910-iki évfolyamban BRABROOK az angliai munkásbiztosításról, FREUND R., ZACHER pedig Németország és a munkásbiztosítás címen értekeznek. Az 1908. és 1909. évfolyam szintén nem lévén feldolgozva, úgy látszik ez a folyóirat sem foglal helyet a feldolgozottak között.

Ha azonban a munkának vannak hiányai is, mégis el kell ismernünk, hogy a mű nagyban hozzájárul úgy a szakember, mint a laikus bibliographia szerzési fáradozásainak megkönnyítéséhez. Meg kell hajolnunk STAMMHAMMER óriási gyűjtő képessége és szorgalma előtt, melyek biztosították a bibliographián való oly fáradhatatlan munkálkodását. Hat vaskos

bibliographia közel 3200 oldalnyi terjedelemben, tisztán a legélénkebb társadalmi kérdésekről – és pedig az új társadalmi alakulás, a jelen társadalmi helyzet megdöntésére irányuló törekvésekről szóló bibliographiájával szemben lehet mondani a társadalmi védekezés, a bajok orvoslása, új társadalmi intézmények behozatalát czélzó irányok bibliographiája, közben ennek megoldására anyagi alapot szolgáltató pénzügyi bibliographia, – oly gyűjtemény, melyért a szerzőt csak a legnagyobb elismerés illetheti meg. Az előttünk fekvő kötetért annál nagyobb hálával tartozunk a szerzőnek, mert ebben lát-szik, hogy eleget kívánt tenni azon követelményeknek, melyek hiányát előző bibliographiáiban leginkább ostromolták, s áttért az első kötetten ellentétes systematicára, feláldozván ezzel az egységesség, az előző kötetten való kapcsolódhatóság lehetőségét.

S még egyet. Daczára annak, hogy az előző bibliographiák rendszere a jelen kötetnél sokkal rosszabb volt, mégis, ha például a socialismus vagy communismus valamely bibliographiai kérdéséről volt szó, mindenhol előkerültek a STAMM-HAMMER-féle kötetek, s ha nem is nyújtottak teljes képet, de legalább nyújtottak annyit, hogy a közvetlen szükséglet kielégíthető volt.

A jelen kötet használhatóságát majd a jövő gyakorlata fogja megmutatni, s e tekintetben előre is sokkal nagyobb sikert jósolhatunk, legalább is nagyobbat, mint az előző köteteknek, mert szerkezeti körölményei feltétlenül jobbak az előző köteteknél.

Krisztics Sándor.